

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΣΧΟΛΗ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΕΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ»
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: «ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ»

**Στρατιωτικά καθεστώτα και εξωτερική πολιτική του Ευρωπαϊκού Νότου και
Νότιας Αμερικής**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Ελένη Πουλακίδα

Αθήνα, 2018

Τριμελής Επιτροπή

Κωνσταντίνος Υφαντής, Αναπληρωτής Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου
(Επιβλέπων)

Κωνσταντίνος Αρβανιτόπουλος, Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Ειρήνη Χειλά, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου

Copyright © Ελένη Πουλακίδα, 2018

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ' ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν στην χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΗΛΩΣΗ ΠΕΡΙ ΜΗ ΛΟΓΟΚΛΟΠΗΣ

Βεβαιώνω υπεύθυνα ότι είμαι ο συγγραφέας αυτής της εργασίας και ότι κάθε βοήθεια την οποία είχα για την προετοιμασία της είναι πλήρως αναγνωρισμένη και αναφέρεται στην εργασία. Επίσης, έχω αναφέρει τις όποιες πηγές από τις οποίες έκανα χρήση δεδομένων, ιδεών ή λέξεων, είτε αυτές αναφέρονται ακριβώς, είτε παραφρασμένες. Ακόμα δηλώνω ότι αυτή η γραπτή εργασία προετοιμάστηκε από εμένα προσωπικά και αποκλειστικά και ειδικά για τη συγκεκριμένη διπλωματική εργασία και ότι θα αναλάβω πλήρως τις συνέπειες εάν η εργασία αυτή αποδειχθεί ότι δε μου ανήκει.

Όνοματεπώνυμο

Ελένη Πουλακίδα

A.M.

1217M033

Υπογραφή

Ευχαριστίες

Με την ολοκλήρωση της παρούσας διπλωματικής εργασίας νοιώθω την ανάγκη να ευχαριστήσω το σύνολο του ακαδημαϊκού προσωπικού του Παντείου Πανεπιστημίου Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, για όλες τις γνώσεις και εμπειρίες που μου παρείχαν καθ' όλη την διάρκεια των σπουδών μου στο Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Διεθνείς Ευρωπαϊκές και Περιφερειακές Σπουδές στην κατεύθυνση «Διεθνείς Σχέσεις και Στρατηγικές Σπουδές». Επίσης θα ήθελα να ευχαριστήσω τον επιβλέποντα καθηγητή μου Κωνσταντίνο Υφαντή., του οποίου οι πολύτιμες οδηγίες και κατευθύνσεις κατέστησαν δυνατή την εκπόνηση της ανά χείρας εργασίας.

Στην όλη μου προσπάθεια συνέβαλε καθοριστικά ο σύντροφος της ζωής μου Φώτιος, ο οποίος με την απεριόριστη κατανόηση, υποστήριξη και αγάπη του με βοήθησε στην ολοκλήρωση των σπουδών μου.

Ελένη Πουλακίδα

Περιεχόμενα

Περίληψη	8
1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	9
2. ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΕΛΛΑΔΑΣ	11
2.1 Ιστορική αναδρομή 1936-1941	11
2.2 Η εξωτερική πολιτική του Μεταξά	12
2.3 Η φιλοβρετανική εξωτερική πολιτική του Μεταξά.....	14
2.4 Η δικτατορία των συνταγματαρχών	22
2.4.1 Εισαγωγή	22
2.4.2 Η στάση των μεγάλων χωρών της Δύσης.....	23
2.4.3 Οι διεθνείς οργανισμοί.....	24
2.4.4 Το ευρωπαϊκό υπόδειγμα και η στάση των Σκανδιναβών	25
2.4.5 Η στάση των κομμουνιστικών καθεστώτων	26
2.4.6 Οικονομική ανάπτυξη.....	27
2.4.7 Οι άμεσες συνέπειες	29
3. ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΙΣΠΑΝΙΑΣ	31
3.1 Εισαγωγή.....	31
3.2 Εξομάλυνση των διεθνών σχέσεων.....	33
3.3 Ακύρωση της επιβολής κυρώσεων.....	34
3.4 Εξωτερική πολιτική περιόδου 1953- 1969.....	35
3.4.1 Οι πρώτες διεθνείς συμφωνίες και η ένταξη στα Ηνωμένα Έθνη.....	35
3.5 Η εξωτερική πολιτική της περιόδου 1969-1975	38
3.5.1 Νέα συμφωνία με τις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής και το Σύμφωνο με τα ευρωπαϊκά κράτη	38
3.5.2 Η συνεργασία με την ανατολική Ευρώπη.....	39
3.5.3 Το τέλος της εποχής του Franco	39
3.6 Συμπεράσματα.....	41
4. ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΠΟΡΤΟΓΑΛΙΑΣ	42
4.1 Εισαγωγή.....	42

4.2 Η διακυβέρνηση του Salazar	44
4.3 Οι σχέσεις με την Ισπανία	44
4.4 Μεταπολεμική περίοδος	45
4.5 Οι συναντήσεις του Franco με τον Salazar	46
4.6 Επίλογος	48
5. ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΑΡΓΕΝΤΙΝΗΣ	49
5.1 Εισαγωγή	49
5.2 Εξωτερική πολιτική	50
5.3 Εξωτερική πολιτική με τις ΗΠΑ	50
5.4 Η εξωτερική πολιτική με τις υπόλοιπες χώρες	52
5.5 Συμπεράσματα	53
6. ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΧΙΛΗΣ	55
6.1 Εισαγωγή	55
6.2 Η αρχική κατάσταση	55
6.3 Περίοδος 1973-1979	57
6.4 Περίοδος 1980-1990	58
6.5 Εσωτερική οικονομική και κοινωνική κατάσταση	59
7. ΑΠΟΤΙΜΗΣΗ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	61
Βιβλιογραφία	63

Περίληψη

Η υπόψη εργασία επιχειρεί να αναδείξει την εξωτερική πολιτική των στρατιωτικών καθεστώτων σε πέντε (5) χώρες: Ελλάδα, Ισπανία, Πορτογαλία, Αργεντινή και Χιλή. Η εξωτερική πολιτική σύμφωνα με τον Christopher Hill είναι το σύνολο των επίσημων εξωτερικών σχέσεων που αναπτύσσει ένας ανεξάρτητος δρών, συνήθως κράτος, αν και όχι αποκλειστικά στις διεθνείς σχέσεις. Η πολιτική είναι «εξωτερική» γιατί ο κόσμος εξακολουθεί, μετά από δύο παγκόσμιους πολέμους, να είναι χωρισμένος σε διακριτές κοινότητες. Μέσα από την ανάλυση των πολιτικών που ακολούθησαν οι ηγεσίες των κρατών αυτών, την ανάδειξη των κεντρικών σημείων και αξόνων της εξωτερικής πολιτικής τους, συνάγονται συμπεράσματα σχετικά με τον τρόπο που ασκήθηκε η εξωτερική πολιτική, με σκοπό το εθνικό συμφέρον.

Λέξεις - Κλειδιά: Ελλάδα, Ισπανία, Πορτογαλία, Αργεντινή, Χιλή, Συνταγματάρχες, εξωτερική πολιτική, εθνικό συμφέρον, διεθνείς σχέσεις

Abstract

This thesis attempts to showcase the foreign policy of military regimes in five countries: Greece, Spain, Portugal, Argentina and Chile. Foreign policy, according to Christopher Hill, is the set of official external relations developed by an independent actor, usually a state, though not exclusively in international relations. Policy is "foreign" because the world continues to be divided into distinct communities after two world wars. Through the analysis of the policies followed by the leadership of these states, the emergence of the focal points and axes of their foreign policy, conclusions are given on the way in which foreign policy was pursued in the interests of national interest.

Key – Words: Greece, Spain, Portugal, Argentina, Chile, Colonels, foreign policy, national interest, international relations

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σκοπός της συγκεκριμένης εργασίας είναι να αναδείξει την εξωτερική πολιτική των στρατιωτικών καθεστώτων σε χώρες όπως, την Ελλάδα, Ισπανία, Πορτογαλία, Αργεντινή αλλά και Χιλή και τι κοινά στοιχεία έχουν. Η εξωτερική πολιτική είναι η επίσημη διεθνής συμπεριφορά των κρατών, η πολιτική τους στη διεθνή σκηνή, οι πράξεις, οι αντιδράσεις, η στάση και οι στόχοι ενός κράτους σε σχέση με άλλα κράτη και διεθνή ζητήματα. Είναι «η προσπάθεια των κυβερνήσεων να επηρεάσουν ή να διαχειριστούν γεγονότα και εξελίξεις που διαδραματίζονται εκτός συνόρων, συνήθως, αλλά όχι αποκλειστικά, μέσα από τις σχέσεις που αναπτύσσουν με κυβερνήσεις άλλων κρατών»,(Heywood, Διεθνείς Σχέσεις και πολιτική στην παγκοσμιοποίηση (Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική, 2013) . Ο τελικός στόχος της εξωτερικής πολιτικής ενός κράτους είναι, όπως είχε υποστηρίξει ο Morgenthau, η προαγωγή του εθνικού συμφέροντος μίας χώρας (κατ' αυτόν με όρους ισχύος) όπως αυτό ορίζεται από την κυβέρνηση της σε μία δεδομένη ιστορική στιγμή με στόχο τη μεγιστοποίηση των κερδών και την ελαχιστοποίηση των ζημιών. Το εθνικό συμφέρον είναι άρρηκτα συνδεδεμένο με τους κύριους στόχους, τις επιδιώξεις και τις προτεραιότητες της εξωτερικής πολιτικής ενός κράτους. Αφορά κατά πρώτο λόγο τα ζωτικής σημασίας θέματα σε σχέση με άλλα κράτη και διεθνή ή παγκόσμια ζητήματα, που συνδέονται με την επιβίωση της χώρας, την άμυνά της, την ασφάλεια και την εδαφική της ακεραιότητα. Η λήψη αποφάσεων «είναι κεντρικής σημασίας στην πολιτική διαδικασία», εννοείται τόσο στην εσωτερική, όσο και στην εξωτερική πολιτική. Ο επιστημονικός χώρος της εξωτερικής πολιτικής (FPA: Foreign Policy Analysis) είναι η μελέτη της εξωτερικής πολιτικής των κρατών, δηλαδή του πώς λαμβάνονται και γιατί οι συγκεκριμένες αποφάσεις και πρωτοβουλίες στη διεθνή ζωή από τα κράτη γενικά ή από συγκεκριμένα κράτη σε συγκεκριμένες καταστάσεις που αναφύονται. Το κύριο μέσο και όργανο της εξωτερικής πολιτικής είναι η διπλωματία. Η διάρθρωση της εργασίας έχει ως εξής. Στο πρώτο κεφάλαιο θα γίνει μια σύντομη ιστορική ανασκόπηση για το πώς έφτασε η χώρα στην «κυβέρνηση» Μεταξά. Ποια ήταν τα βασικά της χαρακτηριστικά και τι ήθελε να πρεσβεύσει, καθώς και το τι σκοπούς και επιδιώξεις είχε στην εξωτερική πολιτική. Μετά θα γίνει ανάλυση της εξωτερικής πολιτικής της δικτατορίας του 1967-1974. Στο 2ο κεφάλαιο θα αναλυθεί η δικτατορία του Φράνκο το 1939. Στο 3ο κεφάλαιο θα μιλήσουμε για την δικτατορία του Οικονομολόγου Αντόνιο ντε Ολιβείρα Σαλαζάρ στην Πορτογαλία. Να σημειωθεί

εδώ ότι στην διεθνή βιβλιογραφία είθισται να εξετάζετε από κοινού από κοινού το καθεστώς της 21^{ης} Απριλίου 1967 με την πορτογαλική και ισπανική δικτατορία, λόγω του γεγονότος των δύο φάσεων που ακολούθησαν την πτώση δηλ την μετάβαση από την δικτατορία στην δημοκρατία και την καταληκτική φάση την σταθεροποίηση των δημοκρατικών καθεστώτων (βλ. Γ. Καμίνης «Δικτατορία και Σύνταγμα στη Νότιο Ευρώπη Ελλάδα- Ισπανία- Πορτογαλία», σελ 61-62 στο «Η ΔΙΚΤΑΤΟΡΙΑ 197-1974» Ελληνική Εταιρεία Πολιτικής Επιστήμης). Στο 4ο κεφάλαιο θα προχωρήσουμε στην ανάλυση της εξωτερικής πολιτικής του Χόρχε Ραφαήλ Βιδέλα Ρεδόντο στην Αργεντινή την περίοδο 1976-1981. Στο 5ο κεφάλαιο θα αναλυθεί η δικτατορία του Αουγούστο Πινοσέτ στην Χιλή το 1973-1990. Εν κατακλείδι στο 6ο και τελευταίο κεφάλαιο θα αναφερθούν όλα τα κοινά στοιχεία της εξωτερικής πολιτικής όλων των στρατιωτικών καθεστώτων που προαναφέρθηκαν. Στη διεθνή βιβλιογραφία αποτελεί συχνό φαινόμενο το καθεστώς της 21^{ης} Απριλίου 1967 να εξετάζεται από κοινού με την ισπανική και πορτογαλική δικτατορία. Δικτατορία, ως ειδική μορφή «Κράτους Έκτακτης Ανάγκης», δηλ μορφή στρατιωτικής δικτατορίας.

2. ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΕΛΛΑΔΑΣ

2.1 Ιστορική αναδρομή 1936-1941

Η περίοδος που επιλέχθηκε για μελέτη έχει σημαντική βιβλιογραφία που αφορά την κοινωνική, οικονομική και πολιτική κατάσταση της χώρας για εκείνο το διάστημα. Η περίοδος που επιλέχθηκε προς μελέτη αρχικά είναι το διάστημα 1936-1941, δηλαδή η

περίοδος «κυβέρνησης» Μεταξά. Ύστερα θα μελετήσου η με την περίοδο της δικτατορίας του 1936-1974. Η συγκεκριμένη περίοδος καταλαμβάνει εξέχουσα θέση στην ιστορία της νεότερης Ελλάδας. Προτού ακόμα η χώρα ξεπεράσει τα πλήγματα που της είχαν επιφέρει ο Α παγκόσμιος πόλεμος, οι Βαλκανικοί Πόλεμοι καθώς και η οικονομική κρίση που επικρατούσε σε όλη σχεδόν την Ευρώπη, επιβλήθηκε «δικτατορία». Φυσικά για να φτάσει η χώρα σε αυτό το σημείο, προϋπήρξαν πολιτικές εξελίξεις, που δημιούργησαν αυτό το πρόσφορο έδαφος. Η περίοδος που θα αναλύσουμε, εκτός του ότι είναι πολυτάραχη και «στιγματίσει» γενεές Ελλήνων, έχει ακόμα μια πολύ σημαντική ιδιομορφία. Την ίδρυση της ΕΟΝ (Εθνική Οργάνωση Νεολαίας), η οποία αριθμούσε στις γραμμές της, για κάποιο χρονικό διάστημα, σημαντικό, αν όχι τον κυριότερο, όγκο της ελληνικής νεολαίας.

Το 1936, όταν ο Ιωάννης Μεταξάς, κήρυξε την δικτατορία της 4^{ης} Αυγούστου και εξαιτίας του εσωτερικού κομμουνιστικού κινδύνου και της αναταραχής στα πολιτικά πράγματα της Ελλάδος, στον διεθνή χώρο είχαν ήδη εκδηλωθεί τα πρώτα σημάδια του επερχόμενου πολέμου (ενσωμάτωση Ρηνανίας στην Γερμανία, κατάκτηση Αβησσυνίας από τους Ιταλούς, ιταλική παρουσία στην Αλβανία, ισπανικός εμφύλιος). Οι επεκτατικές διαθέσεις της ιταλικής εξωτερικής πολιτικής στην ανατολική Μεσόγειο γίνονταν εύκολα αντιληπτές. Σε αυτές τις δυσμενείς διεθνείς συνθήκες κύριο μέλημα της εξωτερικής πολιτικής του Μεταξά ήταν να διατηρήσει την ουδετερότητα της Ελλάδας. Έτσι, προσπαθεί να αποφύγει τις ιταλικές προκλήσεις ώστε να αποτραπεί ο πόλεμος και ταυτόχρονα επιζητεί την βρετανική υποστήριξη ως αντιστάθμισμα της ιταλικής διεισδυτικότητας στην νοτιοανατολική Ευρώπη, Βαλκάνια και Μεσόγειο. Επιπλέον, φροντίζει να προετοιμάσει πολεμικά την χώρα για το ενδεχόμενο ενός πολέμου.. Είναι ενδεικτικό ότι την τετραετία 1936-1940 δαπανήθηκαν 12 δις δρχ. για τον εξοπλισμό και την οχύρωση της χώρας.

2.2 Η εξωτερική πολιτική του Μεταξά

Η ελληνική εξωτερική πολιτική του Μεταξά, που δεν διέφερε ουσιαστικά από αυτήν που είχε ακολουθηθεί τα προηγούμενα έτη, είχε στόχο την διατήρηση της ελληνικής ουδετερότητας. Αυτή η ουδετερόφιλη πολιτική προς τις ξένες δυνάμεις είχε δυο κατευθύνσεις, την βαλκανική και την μεσογειακή. Θεμέλιο της πρώτης ήταν το Βαλκανικό Σύμφωνο του 1934 μεταξύ Ελλάδας, Τουρκίας, Γιουγκοσλαβίας και

Ρουμανίας, που συσπείρωνε της βαλκανικές χώρες σε μία συμμαχία που σκοπούσε στην εξασφάλιση της ειρήνης και την αντιμετώπιση της βουλγαρικής κατά κύριο λόγο επιθετικότητας. Ωστόσο, στρατιωτικές υποχρεώσεις δεν προέκυπταν για τις βαλκανικές χώρες σε περίπτωση επιθέσεως από μία εξωβαλκανική Μεγάλη Δύναμη. Έτσι, π.χ. σε μια ιταλική επίθεση κατά ενός βαλκανικού κράτους, τα άλλα κράτη θα παρέμεναν ουδέτερα. Έτσι όμως δεν διασφαλιζόταν πλήρως η ειρήνη ούτε και η Ελλάδα από την ιταλική απειλή, η οποία το 1934 δεν ήταν εμφανής. Η έλλειψη σχετικής πρόβλεψης το 1934 θα δεσμεύει και την πολιτική Μεταξά, που δεν προσδοκά στρατιωτική ενίσχυση από τα βαλκανικά κράτη. Άλλωστε, η βαλκανική του πολιτική βασιζόταν στον άξονα φιλίας Ελλάδας και Τουρκίας και στην πρόταξη της βουλγαρικής απειλής (π.χ. η αμυντική γραμμή οχυρών Μεταξά). Έναντι των άλλων εξωβαλκανικών δυνάμεων και των επιδιώξεών τους στην Βαλκανική, η πολιτική της Ελλάδας θα ήταν εξισοροποιητική και ίσων αποστάσεων. Ως προς την μεσογειακή πολιτική, ο Μεταξάς επιζητούσε την ναυτική συνεργασία της Βρετανίας για να αντισταθμίσει την ιταλική απειλή στην ανατολική Μεσόγειο. Ο ίδιος ο Μεταξάς από τον Ιούλιο του 1936 είχε σπύσει να διαβεβαιώσει τους Βρετανούς ότι η Ελλάδα θα τηρήσει όμοια πολιτική με την βρετανική στον χώρο της Μεσογείου. Αλλά και μετά τη 4^η Αυγούστου διαβεβαίωνε τον Βρετανό πρέσβη Waterlow για την φιλοβρετανική του στάση. Ανάλογες ήταν και οι θέσεις του βασιλέως Γεωργίου Β. Το 1937 ο Μεταξάς θα δώσει έμπρακτο δείγμα της στάσης του όταν υπογράφηκαν ή αναθεωρήθηκαν συμβάσεις της ελληνικής κυβέρνησης με βρετανικές εταιρίες, στις οποίες είχαν παραχωρηθεί προνόμια στον τομέα των τηλεπικοινωνιών.

Αλλά και αργότερα, το 1938 ο Μεταξάς επαναλαμβάνει ανάλογες βεβαιώσεις. Συγκεκριμένα, τον Σεπτέμβριο δήλωνε ότι «σε περίπτωση πολέμου η Ελλάδα θα τηρούσε στάση φιλικής ουδετερότητας προς την Βρετανία», ενώ τον Οκτώβριο του ίδιου έτους έλεγε στον Waterlow ότι θα ήθελε πιο στενές διμερείς σχέσεις. Στα τηλεγραφήματα του Βρετανού πρέσβευς προς την κυβέρνηση του αναφέρονται τα επιχειρήματα του Μεταξά υπέρ μίας διακρατικής συμμαχίας (γεωγραφική θέση Ελλάδας, δυνατότητα ελλιμενισμού του βρετανικού στόλου στα ελληνικά ύδατα, παροχή βρετανικής οικονομικής ενίσχυσης σε αντιστάθμισμα της γερμανικής οικονομικής διείδυσης στην Ελλάδα κ.α.)(βλ. <https://tvxs.gr/news/taksidia-sto-xrono/pos-ftasame-sti-diktatoria-toy-metaksa-toy-mixali-treopoyloy>)

2.3 Η φιλοβρετανική εξωτερική πολιτική του Μεταξά

Ευλόγως τίθεται το ερώτημα γιατί ο Μεταξάς εμφανίζεται να ακολουθεί φιλοβρετανική πολιτική, ενώ πιο αναμενόμενη θα ήταν μια φιλοαξονική στάση, την στιγμή μάλιστα που και οικονομικές δεσμεύσεις υπήρχαν προς την Γερμανία και ιδεολογικές συγγένειες με το καθεστώς της. Η συμπάθεια του Μεταξά προς την Γερμανία υπήρξε αναμφισβήτητη. Ο ίδιος είχε εκπαιδευθεί στην Ακαδημία Πολέμου του Βερολίνου και το καθεστώς της 4^{ης} Αυγούστου είχε ως πρότυπο το εθνικοσοσιαλιστικό γερμανικό κράτος και το ιταλικό φασιστικό, των οποίων η ιδεολογία και οι θεσμοί έγιναν προσπάθεια να εφαρμοσθούν στην Ελλάδα. Παρά τις ιδεολογικές συγγένειες των καθεστώτων, ο Μεταξάς ήταν υποχρεωμένος εκ των πραγμάτων να ακολουθήσει φιλοβρετανική πολιτική. Η βρετανική επιρροή στην Ελλάδα ήταν μεγάλη και βασικός της προωθητής ήταν ο βασιλιάς Γεώργιος ο Β, αγγλόφιλος, για την παλινόρθωση του οποίου το 1935 ο βρετανικός παράγοντας υπήρξε καίριος. Ο Μεταξάς δεν διέθετε ισχυρά ερείσματα στον λαό και τον στρατό και ουσιαστικά βρισκόταν σε μειονεκτική θέση έναντι του βασιλέως. Πάντα φοβόταν μήπως οι Βρετανοί αποσύρουν την υποστήριξη στο καθεστώς του και τον ανατρέψουν. Ο φόβος αυτός θα τον διακατέχει ως το 1940. Επιπλέον, Βρετανοί ομολογιούχοι ήλεγχαν μέρος του ελληνικού δημοσίου εξωτερικού χρέους και έτσι ασκούσαν πίεση οικονομική, όπως συνέβη το 1937.

Ο κυριότερος όμως λόγος της φιλοβρετανική στάσης του Μεταξά ήταν γεωπολιτικός. Ήδη από το 1934, πριν δηλ. ανέλθει στην εξουσία, είχε διατυπώσει το δόγμα της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής για τον μεσογειακό χώρο. Εξετάζοντας επίσης συσχετικά το ενδεχόμενο μιας πολεμικής αντιπαράθεσης στην ευρύτερη περιοχή με την Ιταλία, που ήταν μια ναυτική δύναμη, πρότεινε πολιτική ουδετερότητας έναντι αυτής.

Ταυτόσημη ήταν τότε και η πολιτική που πρότεινε ο Ελευθέριος Βενιζέλος. Θα μπορούσε να ειπωθεί συμπερασματικά ότι η φιλοβρετανική πολιτική του Μεταξά δεν ήταν απλώς μια επιβεβλημένη εκ των πραγμάτων ακολουθητέα πολιτική, αλλά και μια συνειδητή επιλογή, βασισμένη στην εκτίμηση των στρατηγικών και γεωπολιτικών δεδομένων ενταγμένη στην συνολικότερη ελληνική εξωτερική πολιτική στον χώρο της ανατολικής Μεσογείου, που ελάμβανε υπόψη της τον ιταλικό παράγοντα. Το δόγμα αυτό διακηρυγμένο από το 1934, τμήμα της πολιτικής Βενιζέλου, θα ακολουθήσει με συνέπεια ο Ιω. Μεταξάς. Επομένως η φιλοβρετανική

του στάση διαμορφώνεται σε σχέση με την πολιτική παρουσία και επιθετικότητα και στοχεύει αφ' ενός στην αμυντική εξασφάλιση της Ελλάδας και αφ' ετέρου στην διατήρηση των λεπτών ισορροπιών στις σχέσεις ενός κράτους που επιθυμεί να παραμείνει ουδέτερο στον μεσογειακό ανταγωνισμό των δυο ναυτικών δυνάμεων, της Βρετανίας και της Ιταλίας. Η μεσογειακή πολιτική της Ελλάδος εξαρτιόταν από την στάση των δύο αυτών δυνάμεων και τις μεταξύ τους σχέσεις.

Η Βρετανία σαφώς ήθελε να υπάρχει στην Ελλάδα φιλοβρετανικό καθεστώς και για αυτό στήριξε τον Μεταξά. Ο Waterlow στις αναφορές του διαβεβαίωνε για την φιλική στάση του Μεταξά και την χρησιμότητά του για την βρετανική πολιτική, ενώ ο υπουργός εξωτερικών Sir Antony Eden δήλωνε στην βρετανική βουλή (28 Απριλίου 1937) ότι η εξωτερική πολιτική της χώρας του στηρίζεται σε φιλικά καθεστώτα ασχέτως ιδεολογίας. Ωστόσο η Βρετανία δεν επιθυμούσε να αναλάβει συμμαχικές υποχρεώσεις έναντι της Ελλάδας ούτε να εγγυηθεί τα σύνορά της, Έτσι απέρριπτε τις σχετικές προτάσεις του Μεταξά. Αιτία ήταν η προσπάθειά της να κρατήσει μια καλή σχέση με την Ιταλία, καθώς μία πιο στενή συμμαχία με την Ελλάδα θα ενοχλούσε την Ρώμη. Για τα βρετανικά συμφέροντα σημαντικότερη ήταν η διατήρηση της ισορροπίας ισχύος των στόλων των δύο χωρών στην Μεσόγειο. Άλλωστε, υπήρχε η ιταλοβρετανική «συμφωνία κυριών» (Gentlemen's agreement) του Ιανουαρίου 1937, με την οποία αναγνωρίζονταν αμοιβαίος σεβασμός στα συμφέροντα των μεσογειακών αυτών δυνάμεων και στο υπάρχον status quo.

Παρ' όλες τις βρετανικές προσπάθειες κατευνασμού της Ιταλίας, η τελευταία παρέμενε σταθερή στην φιλόδοξη πολιτική της στην νοτιοανατολική Ευρώπη και Μεσόγειο. Ως εταίροι του Άξονα είχαν συμφωνήσει, σε συνάντηση του Ιταλού υπ. Εξωτερικών κόμητος Ciano με τον Hitler στις 24 Οκτωβρίου 1936, ότι η Αλβανία, Γιουγκοσλαβία, Ελλάδα και Μεσόγειος θα αποτελούσαν ιταλική ζώνη επιρροής και ότι κάθε ανατροπή του μεσογειακού status quo θα απέβαινε υπέρ των ιταλικών συμφερόντων. Η ιταλική διπλωματία δραστηριοποιείτο για να ενισχύσει την παρουσία της στις περιοχές που της είχαν «παραχωρηθεί» από την σύμμαχό της Γερμανία. Με διάφορες ενέργειες, όπως το σύμφωνο φιλίας με την Γιουγκοσλαβία (25 Μαρτίου 1937) και η πολιτική επιρροή στην Αλβανία, που από το 1926 ουσιαστικά ήταν προτεκτοράτο της, προωθούνταν η ιταλική διείσδυση στα Βαλκάνια, ενώ τα Δωδεκάνησα ήταν έξοχη ιταλική ναυτική βάση στην Μεσόγειο (βλ. Δ.

Κιτσίκης, Η Ελλάς της 4^{ης} Αυγούστου και οι Μεγάλες Δυνάμεις εκδ Ίκαρος, Αθήνα 1974).

Οι κινήσεις της Ιταλίας αποτελούσαν προμηνύματα απειλητικά για την Ελλάδα.. Ο Μεταξάς στο ημερολόγιο του καταγράφει τις ανησυχίες του. Ωστόσο, η ιταλική πλευρά φροντίζει να καθησυχάσει τις ελληνικές ανησυχίες. Στο τηλεγράφημα της 2ας Νοεμβρίου 1938 του Έλληνα πρέσβη στην Ρώμη, διαβάζουμε τις φιλικές διαβεβαιώσεις του Μουσολίνι προς τον Έλληνα ομόλογό του και τις εγγυήσεις του για μετριοπαθή στάση προς τους Δωδεκανήσιους. Αλλά η Ελλάδα δεν μπορεί να βασισθεί στις καθησυχαστικές δηλώσεις του Μουσολίνι. Οι φήμες και τα τηλεγραφήματα της πρεσβείας στην Ρώμη μιλούν για πιθανή εισβολή στην Αλβανία. Οι υποψίες επιβεβαιώνονται. Στις 7 Απριλίου οι Ιταλοί καταλαμβάνουν την Αλβανία και διώχνουν τον βασιλιά της Αχμέτ Ζώτο που καταφεύγει στην Ελλάδα. Ο ψυχολογικός αντίκτυπος του γεγονότος στην Ελλάδα υπήρξε τεράστιος.

Η ιταλική επιθετικότητα, που αρκετοί υποψιάζονταν, τώρα ήταν απτή. Η κατάληψη της Αλβανίας δημιουργούσε κοινά σύνορα με την Ελλάδα. Οι ιταλικές στρατιές ήταν στραμμένες προς την Ελλάδα. Ο Γκράτσι σπεύδει να δηλώσει ότι η χώρα του θα σεβαστεί την εδαφική ακεραιότητα της Ελλάδας. Ο Μεταξάς, δύσπιστος, είχε ήδη πάρει την «φοβεράν απόφασιν» να αμυνθεί σε περίπτωση ιταλικής απειλής. Γνωρίζει τα δεινά ενός πολέμου που, συν τις άλλους, θα επέφερε την πτώση του καθεστώτος του. Είναι αναγκασμένος να προετοιμάσει την χώρα και για να ισχυροποιήσει την θέση της, αναζητά διεθνή στηρίγματα και συμμαχίες (βλ. Π. Πιπινέλης, ό.π. σελ. 286-287, Κ. Σβολόπουλος, «Η ελληνική εξωτερική πολιτική από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα ως το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο» εκδ. Σάκουλα, Θεσσαλονίκη 1983, σελ,227-228).

Παράλληλα από τις 08 Απριλίου είχε διαταχθεί πολεμική ετοιμότητα της χώρας για ενδεχόμενη επίθεση στην Ήπειρο ή την Κέρκυρα. Προσπαθεί πάντως να μην προκαλεί την Ιταλία. Έτσι ενημερώνει τηλεγραφικά τον Τσιάνο ότι δεν θα επιτρέψει πολιτική δραστηριότητα του έκπτωτου Αχμέτ Ζώγου που να διαταράξει τις καλές σχέσεις με την Ιταλία. Ο Μουσολίνι ανταπαντά (9 Απριλίου) με ευχαριστίες τηλεγραφικές για τον περιορισμό του Ζώγου και επιβεβαιώνει τις στενές φιλικές σχέσεις που συνδέουν τις δύο χώρες. Ο Μεταξάς ανακοινώνει στον λαό τις εγγυήσεις του Μουσολίνι. Αυτό, σε συνδυασμό με την αγγλογαλλική εγγύηση των συνόρων της Ελλάδας (και της Ρουμανίας), που δόθηκε στις 13 Απριλίου, συμβάλλουν στον

καθησυχασμό της ελληνικής κοινής γνώμης. Αλλά η εγγύηση της 13^{ης} Απριλίου ήταν μια δήλωση αλληλεγγύης που δεν δημιουργούσε ρητές υποχρεώσεις των εγγυητών έναντι της Ελλάδας. Ήταν μάλλον θεωρητική παρά στρατιωτική η «εγγύηση» και είχε χαρακτήρα προειδοποιητικό προς την Ιταλία, η οποία είχε τώρα παραβιάσει την «συμφωνία κυριών» της 2ας Ιανουαρίου 1937 ανατρέποντας μονομερώς υπέρ της το status quo της Μεσογείου.

Μετά την ελληνοαλβανική κρίση, επιχειρήθηκε να αποκατασταθούν οι ελληνοϊταλικές σχέσεις και να μειωθεί η ένταση. Ήταν κάτι που επιθυμούσε η Βρετανία, πιστή στην κατευναστική της στάση προς την Ιταλία, η ίδια η Ιταλία (φραστικά τουλάχιστον και προς το παρόν) και ο Μεταξάς. Η εξομάλυνση των διμερών σχέσεων είχε σημασία, καθώς αυτές βασιζόνταν στο μεταξύ τους σύμφωνο φιλίας του 1928, που έληγε την 1^η Οκτωβρίου 1939. Ο Μεταξάς συνεπής στην ουδετερόφιλη και καλών σχέσεων πολιτική, πήρε την πρωτοβουλία και μιλώντας στις 21 Αυγούστου στον Γκράτσι, που τόνισε την σημασία που απέδιδε στην ελληνοϊταλική φιλία και βεβαίωσε ότι δεν είχε παραχωρηθεί δικαίωμα χρήσης ελληνικών λιμένων από τον βρετανικό στόλο. Παράλληλα διαμαρτυρήθηκε για κάποιες ενέργειες, εχθρικά δημοσιεύματα, ενοχλητικές ιταλικές πτήσεις. Είχε προηγηθεί (Μάιος 1939) παραστάσεις Μεταξά στον Γκράτσι για υπερβολική συγκέντρωση ιταλικού στρατού στην Αλβανία.

Οι γραπτές προτάσεις του Μουσολίνι από πέντε σημεία ήρθαν στις 12 Σεπτεμβρίου, προτάσεις φιλικές και βεβαιώσεις ειρήνης και μη επιθέσεως. Μάλιστα, περιλαμβανόταν πρόταση απόσυρσης ιταλικών στρατευμάτων στα 20 χλμ. από την αλβανική μεθόριο. Οι προτάσεις Μουσολίνι σήμαιναν επιθυμία ανανέωσης του συμφώνου του 1928. Ο Μεταξάς δέχθηκε εγκαρδίως τις προτάσεις και στις 20 Σεπτεμβρίου κοινό ανακοινωθέν ανέφερε ότι οι διμερείς σχέσεις εξακολουθούν να είναι φιλικές. Παράλληλα ο Μεταξάς έχει ειδοποιήσει την βρετανική κυβέρνηση για να γνωρίζει την θέση της προτού προβεί σε ανανέωση του συμφώνου με την Ιταλία. Αυτή όμως επιθυμούσε ένα σύμφωνο χωρίς ουσιαστικές δεσμεύσεις της Ελλάδας, δηλαδή να μην υποχρεώνεται αυτή σε ουδετερότητα σε περίπτωση ιταλοβρετανικής ρήξης, η οποία φαινόταν πιθανή στο μέλλον, καθώς ο πόλεμος είχε αρχίσει (εισβολή Χίτλερ σε Πολωνία την 1^η Σεπτεμβρίου) και η Ιταλία, αν και ουδέτερη ακόμη, συνδεόταν με την Γερμανία με το «Χαλύβδινο Σύμφωνο» (22 Μαΐου 1939) που προέβλεπε αμοιβαία στρατιωτική συνεργασία. Τα βρετανικά στρατηγικά συμφέροντα

ενόψει μιας ευρείας σύρραξης εξυπηρετούνταν καλύτερα από μια φιλικά ουδέτερη Ελλάδα που δεν είχε δεσμεύσεις ούτε προς την Βρετανία, ούτε προς την Ιταλία ακόμη περισσότερο. Γι αυτόν τον λόγο, το Foreign Office ήταν αντίθετο προς την ανανέωση του ελληνοϊταλικού συμφώνου. Ο Μεταξάς πιεζόμενος από την αποθαρρυντική στάση της Βρετανίας, δεν ανανέωσε το σύμφωνο. Οι δύο πλευρές περιορίστηκαν σε ανακοινώσεις ότι θα διατηρούσαν σχέσεις συνεργασίας και εμπιστοσύνης.

Η μη ανανέωση του συμφώνου δεν επηρέασε αρνητικά τις διμερείς σχέσεις. Ασφαλώς η ανανέωσή του δεν θα αποτελούσε εμπόδιο στην σταθερά προσανατολισμένη επεκτατική πολιτική της Ιταλίας, ούτε θα απέτρεπε την επίθεση του 1940. Είναι γεγονός ότι εκείνο το διάστημα ο Μουσολίνι έδειχνε φιλικές διαθέσεις έναντι της Ελλάδας. Δεν ένοιωθε ακόμα έτοιμος για πόλεμο ούτε επιθυμούσε να ανοίξει την συγκεκριμένη στιγμή βαλκανικό μέτωπο, κάτι που ούτε και ο Χίτλερ δεν ήθελε. Ο Μεταξάς, πάλι δέσμιος του βρετανικού παράγοντα στα ελληνικά πράγματα, δεν θα μπορούσε να ενεργήσει ενάντια στην θέλησή τους. Η επιλογή των αμοιβαίων φιλικών ανακοινώσεων ήταν σύμφωνη με το πνεύμα της ουδετερότητας : δεν δυσαρεστούσε την Βρετανία και διατηρούσε τις καλές σχέσεις με την Ιταλία.

Το καλό κλίμα στις ελληνοϊταλικές σχέσεις διατηρήθηκε ως την άνοιξη του 1940 Στο διάστημα αυτό, δημοσιεύματα εφημερίδων και των δύο χωρών τόνιζαν τις καλές σχέσεις. Στα ίδια πλαίσια ο Μεταξάς, στα εγκαίνια της εκθέσεως ιταλικού βιβλίου στις 18 Δεκεμβρίου 1939, μιλά ενθέρμως για την κοινή ελληνοϊταλική πνευματική κληρονομιά. Στο ίδιο διάστημα παρατηρείται στενότερη συνεργασία της Ελλάδας με την Βρετανία στον τομέα της οικονομίας και της ενίσχυσης της παράκτιας άμυνας και αεροπορίας. Αλλά προς το παρόν, δεν υπήρχε διάθεση για άνοιγμα ενός βαλκανικού πολεμικού μετώπου (βλ. Γ. Κολιόπουλος, ό.π σελ. 75, 84-86) .

Οι ελληνοϊταλικές σχέσεις άρχισαν πάλι να δοκιμάζονται (Απρίλιος 1940) από τις συχνές πτήσεις ιταλικών αεροπλάνων πάνω από την αλβανική μεθόριο και από διαδόσεις για σχέδιο κατάληψης της Κέρκυρας. Δημοσιεύματα προκλητικά ιταλικών εφημερίδων συντηρούσαν την καχυποψία στις σχέσεις των δύο χωρών με το να αναφέρονται σε επικείμενη αγγλική επέμβαση στην Ελλάδα. Για άλλη μια φορά ο Γκράτσι σπεύδει να διασκεδάσει τα δημοσιεύματα και να καθησυχάσει τον Μεταξά. Αυτός όμως έχει πλήρη επίγνωση της δύσκολης κατάστασης. Καθώς η θέση της

Γαλλίας στο πολεμικό μέτωπο είναι δυσχερής, ο Μουσολίνι δείχνει να αποφασίζει οριστικά την είσοδό του στον πόλεμο. Στο ημερολόγιο του Μεταξά (Μάιος 1940) διαβάζουμε την ανησυχία του τόσο για τον διεθνή περίγυρο όσο και για την χειροτέρευση της υγείας του σε τόσο κρίσιμες στιγμές για την χώρα. Ορισμένες διαβουλεύσεις με τους Βαλκάνιους για συνεργασία των στρατιωτικών τους επιτελείων με σκοπό την αποτροπή της φημολογούμενης ιταλικής επιθέσεως, δεν απέδωσαν. Ο Μεταξάς ως προληπτικό μέτρο διατάζει την επιστράτευση μίας μόνο κλάσεως (η γενική επιστράτευση θα μπορούσε να θεωρηθεί πρόκληση προς την Ιταλία).

Παρ' ότι τηρεί τα προσχήματα, γνωρίζει πως δύσκολα η ελληνική ουδετερότητα θα διαφυλαχτεί. Χωρίς βαλκανικούς συμμάχους και χωρίς να ελπίζει σε βοήθεια τους, αναμένει πλέον την ιταλική επίθεση. Η Γαλλία σύντομα θα συνθηκολογήσει και η Βρετανία δεν διαθέτει επαρκείς δυνάμεις στην ανατολική Μεσόγειο για να υπερασπίσει την Ελλάδα ή να υπερισχύσει της Ιταλίας στην θάλασσα. Η Ελλάδα ουσιαστικά μένει μόνη της για να αντιμετωπίσει την απειλή. Η αγγλογαλλική εγγύηση της 13^{ης} Απριλίου 1939 των συνόρων της Ελλάδας αποδεικνύεται καθαρά θεωρητική ενώ πρακτικά είναι ανύπαρκτη.

Η Ιταλία εισέρχεται στον πόλεμο κατά των Αγγλογάλλων (10 Ιουνίου) και ταυτόχρονα εξαρτά την στάση της έναντι της Ελλάδος από την ίδια την ελληνική στάση. Στις 11 Ιουνίου 1940 ο Μεταξάς δηλώνει ότι η Ελλάδα θα παραμείνει αυστηρά ουδέτερη και δεν θα επιτρέψει στον βρετανικό στόλο να εισέλθει στα ελληνικά λιμάνια. Ο σκοπός της δήλωσης είναι να αφαιρέσει από τον Μουσολίνι την δυνατότητα να χρησιμοποιήσει ως πρόφαση το ενδεχόμενο της βρετανικής επέμβασης, που θα σήμαινε παραβίαση της ελληνικής ουδετερότητας, ώστε να κηρύξει τον πόλεμο. Η δήλωση αυτή δεν ανέκοψε την ιταλική προκλητικότητα, η οποία αντιθέτως ενισχύθηκε μετά την αποτυχία του Μουσολίνι να πετύχει ευνοϊκούς όρους για την χώρα του μετά την γαλλική συνθηκολόγηση. Αρχίζουν να αποστέλλονται στην Ελλάδα σκηνοθετημένα ιταλικά διαβήματα που αναζητούν το πρόσχημα της επέμβασης. Στις 18 Ιουνίου ανακοινώνεται στον Έλληνα πρέσβη στην Ρώμη ότι η παρουσία πλοίων του βρετανικού στόλου στα λιμάνια της Κρήτης παραβιάζει την ελληνική ουδετερότητα. Ύστερα από διαμαρτυρίες του Μεταξά και του Έλληνα πρέσβεως, η ιταλική πλευρά αναγνωρίζει ότι οι πληροφορίες της ήταν λανθασμένες. Νέο διάβημα της 26^{ης} Ιουνίου κατηγορεί τον Έλληνα πρέσβη στην

Άγκυρα για δράση εναντίον του Άξονα, ενώ στις 3 Ιουλίου ο Τσιάνο διαμαρτύρεται στον Ι. Πολίτη (πρέσβη στην Ρώμη) γιατί έχει, όπως ισχυρίζεται, αποδείξεις ότι αγγλικά πολεμικά πλοία χρησιμοποιούν τα ελληνικά λιμάνια και παρενοχλούν τα ιταλικά πλοία. Ακολουθούν οι ελληνικές διαψεύσεις από την πρεσβεία στην Ρώμη. Ο Μεταξάς στο ημερολόγιο του σημειώνει την ανησυχία του.

Το ζητούμενο της ιταλικής κυβέρνησης δεν είναι η αλήθεια, αλλά η πρόφαση πολέμου, ένα προσχηματικό *casus belli*. Οι προκλήσεις συνεχίζονται και παίρνουν πολεμική μορφή. Ιταλικά αεροπλάνα σε τρεις περιπτώσεις βομβαρδίζουν ελληνικά πλοία. Τα περιστατικά παραμένουν κρυφά για να μην αναστατωθεί η κοινή γνώμη, ενώ οι ελληνικές ρηματικές διακοινώσεις παραμένουν αναπάντητες. Στις αρχές Αυγούστου οι προκλήσεις κορυφώνονται. Τα ιταλικά πρακτορεία ειδήσεων ανακινούν θέμα μειονότητας της Τσαμουριάς αναγορεύοντας τον φόνο ενός Αλβανού κακοποιού σε πράξη κατά ενός Αλβανού πατριώτη. Στις 15 Αυγούστου τορπιλίζεται το «Ελλη» στην Τήνο από ιταλικό υποβρύχιο. Το επίσημο ανακοινωθέν μιλάει για δράσεις «αγνώστου εθνικότητας». Ο Μεταξάς ακόμη και τώρα τηρεί τέτοια στάση για να μην προσφέρει στην Ιταλία την πρόφαση που ζητά.

Ο Γκράτσι αποδίδει το συμβάν στην ιταλική πρόθεση να τονισθεί η κυριαρχία τους στην ανατολική Μεσόγειο και να καμφθεί το ηθικό των Ελλήνων. Το αποτέλεσμα ήταν ακριβώς το αντίθετο. Αποφασιστική συσπείρωση του ελληνικού λαού γύρω από τον ηγέτη του που ήταν αποφασισμένος για «ένα ένδοξον τέλος». Τις ίδιες μέρες σημειώθηκαν μετακινήσεις ιταλικών στρατευμάτων στην αλβανική μεθόριο. Ανάλογες κινήσεις και από ελληνικής πλευράς, η οποία τηρεί πάντοτε την άψογη στάση έναντι της Ιταλίας. Αλλά η ιταλική επίθεση αναβάλλεται. Η Ιταλία στρατιωτικά δεν είναι έτοιμη ενώ και ο Χίτλερ παρεμβαίνει στον Μουσολίνι και του ζητά να την αναβάλλει, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι η Γερμανία επεμβαίνει στην μεσογειακή σφαίρα ιταλικών συμφερόντων. Ο Μεταξάς με προσωρινή ανακούφιση πληροφορείται την παρέμβαση του Χίτλερ.

Ο πόλεμος όμως είναι αναπόφευκτος. Ακόμα και η Βρετανία επιθυμεί τώρα την ελληνοϊταλική σύρραξη γιατί έτσι θα δεσμευθούν δυνάμεις του Άξονα στο ελληνικό μέτωπο. Για να βεβαιωθεί όμως η Βρετανία ότι η Ελλάδα θα αντισταθεί, ενθαρρύνει τον Μεταξά και του υπόσχεται βοήθεια. Όλον τον Σεπτέμβριο ο ιταλικός στρατός συγκεντρώνεται στην Αλβανία. Ο Μεταξάς θεωρεί «επικείμενον το τέλος» (1 Οκτωβρίου), παρ' όλα αυτά κάνει την ύστατη προσπάθεια να το αποτρέψει,

ζητώντας την μεσολάβηση του Χίτλερ στην Ιταλία. Στις 15 Οκτωβρίου έλαβε χώρα στην Ρώμη το πολεμικό συμβούλιο υπό τον Μουσολίνι και αποφασίσθηκε η επίθεση για τα τέλη του μηνός, αφού πρώτα θα σκηνοθετούσαν επεισόδιο στα ελληνοαλβανικά σύνορα, που ορίσθηκε για την 26^η Οκτωβρίου (ο Χίτλερ δεν θέλησε ή δεν μπόρεσε να αποτρέψει τον Μουσολίνι από τα σχέδια του).

Ο Μεταξάς από μέρα σε μέρα αναμένει την ιταλική επίθεση. Τελικά στις 28 Οκτωβρίου 1940, την 3^η πρωινή ώρα ο Γκράτσι του επέδωσε την διακοίνωση της κυβέρνησής του, με την οποία επαναλαμβάνονταν οι κατηγορίες για αθέτηση της ουδετερότητας από την ελληνική πλευρά και ζητούσε την ελεύθερη διέλευση των ιταλικών στρατευμάτων από το ελληνικό έδαφος. Ο Μεταξάς του απάντησε ψυχρά, λακωνικά και ατάραχος στην γαλλική, την γλώσσα της διπλωματίας: “alors c’ est la guerre” (λοιπόν πόλεμος). Την ίδια μέρα με διάγγελμά του καλούσε τον ελληνικό λαό να αγωνισθεί για την πατρίδα. Ο πόλεμος ήταν ήδη πραγματικότητα (βλ.Εμμ. Γκράτσι, «Η αρχή του τέλους (η επιχείρηση κατά της Ελλάδας), εκδ. Εστία, Αθήνα 1980).

Ο Ιωάννης Μεταξάς, έχοντας σταθερή πολιτική γραμμή για την εξωτερική πολιτική της χώρας, προσπάθησε όσο μπορούσε και του επέτρεπαν οι συνθήκες, να την εφαρμόσει με συνέπεια. Η πολιτική του συνίστατο στην διαφύλαξη της ουδετερότητας της χώρας, την οποία προσπάθησε να ενισχύσει μέσα από διπλωματικές ενέργειες, διεθνείς συμμαχίες και τον εξοπλισμό και την αμυντική θωράκιση της χώρας.

Προσπάθησε μέσα από αντίξοες συνθήκες, διεθνείς και εσωτερικές, να ισορροπήσει μεταξύ της εξάρτησης από τον βρετανικό παράγοντα που σε μεγάλο βαθμό καθόριζε τα ελληνικά πράγματα μέσω ενός αγγλόφιλου βασιλιά και μιας αγγλόφιλης ελληνικής κοινής γνώμης και μεταξύ της προσωπικής του συμπάθειας για την Γερμανία και τα ιδεολογικά συγγενή καθεστώτα της Γερμανίας και της Ιταλίας. Θέλησε να διατηρήσει την χώρα αλώβητη και αμέτοχη στον επερχόμενο πόλεμο που σταδιακά εξαπλωνόταν στην Ευρώπη. Επιχείρησε να εξισορροπήσει την επιθετικότητα της Ιταλίας με την καλλιέργεια διμερών φιλικών σχέσεων, Για ένα διάστημα έδειχνε να πετυχαίνει τους στόχους του. Όμως οι διεθνείς εξελίξεις ήταν ραγδαίες. Οι διεθνείς συμμαχίες της Ελλάδας κατέρρευσαν και ο πόλεμος σάρωσε την Ευρώπη και έφθασε στην Ελλάδα. Παρ’ όλες τις προσπάθειές του δεν κατόρθωσε να τον αποτρέψει. Αυτό δεν σημαίνει ότι απέτυχε ούτε ότι φάνηκε κατώτερος των

περιστάσεων. Οι διεθνείς εξελίξεις είχαν τέτοιο ρυθμό που δεν ήταν δυνατόν να συγκρατηθούν. Κλείνοντας να αναφέρουμε τους δύο βασικούς άξονες της εξωτερικής πολιτικής του Μεταξά.

- Την φιλοβρετανική πολιτική του
- Την προσπάθεια ουδετερότητας για αποφυγή πολέμου

2.4 Η δικτατορία των συνταγματαρχών

Οι τρεις συνταγματάρχες (Πηγή :lifo.gr) 1

2.4.1 Εισαγωγή

Οι στρατιωτικές κυβερνήσεις δεν ήταν άγνωστες στον κόσμο, καθώς τη χρονιά που οι συνταγματάρχες διενήργησαν το πραξικόπημα και επέβαλλαν το αντιδημοκρατικό καθεστώς τους, πολλές άλλες χώρες διατελούσαν υπό δικτατορικές διοικήσεις. Χαρακτηριστικό παράδειγμα η Ισπανία του Franco. Είναι εξάλλου, κυρίως γνωστό το γεγονός ότι από την πολιτική εξουσία του σύγχρονου ελληνικού κράτους παρέλασαν οκ ολίγα στρατιωτικά καθεστώτα.

Τα νέα του πραξικοπήματος έκαναν γρήγορα τον γύρο του κόσμου. Αξίζει όμως να σημειωθεί ότι παρόμοιες ειδήσεις όπως λ.χ. η επιβολή στρατιωτικής δικτατορίας το 1971 στη γείτονα Τουρκία, μέλος της δυτικής συμμαχίας με εφάμιλλη εάν όχι μεγαλύτερη στρατιωτική σημασία, δεν συμπεριλήφθηκαν στα πρωτοσέλιδα του διεθνούς Τύπου. Υπάρχουν φυσικά πολλοί λόγοι όπως η εξοικείωση ήδη πολλών εκατομμυρίων τουριστών με την χώρα, της αναμετάδοσης πληροφοριών που ανέφεραν τη διεξαγωγή φρικτών βασανιστηρίων και της αντιπροσώπευσης της χώρας

σε όλο τον κόσμο για τους οποίους τα νέα της Ελλάδας προκάλεσαν παγκόσμιο ενδιαφέρον. Εκείνο που αξίζει να τονιστεί είναι ότι η πρόκληση τόσο έντονου ενδιαφέροντος για τα εσωτερικά τεκταινόμενα της χώρας, επηρέασε σε μεγάλο βαθμό τις εξωτερικές σχέσεις του καθεστώτος, ιδιαίτερα κατή τη μεταγενέστερη φάση, καθώς οι πρώτες αντιδράσεις ήταν αρκετά αμήχανες. Είναι επίσης άξιο να αναφερθεί ότι κατά κανόνα οι διεθνείς οργανισμοί, εξαιρουμένων του ΝΑΤΟ και του ΟΗΕ, αντιτέθηκαν ηχηρά στο αντιδημοκρατικό καθεστώς που επιβλήθηκε στην Ελλάδα την ίδια στιγμή που οι σκληροπυρηνικές χώρες – μέλη της Βορειοατλαντικής Συμμαχίας επιδείκνυαν καθαρά μεγαλύτερη ανοχή σε σχέση με τις παραδοσιακά πιο μετριοπαθείς χώρες.

Παρά τις μετέπειτα διαφοροποιήσεις στην επίσημη στάση των διάφορων χωρών και οργανισμών απέναντι στο καθεστώς, αρχικά όλοι εξέφρασαν μεγάλη έκπληξη για τις εξελίξεις στην Ελλάδα. Φυσικά όλοι γνώριζαν τις εσωτερικές αναταραχές κατά την διάρκεια των προηγούμενων χρόνων, αλλά η ανακοίνωση της διενέργειας εκλογών στο τέλος του Μάη 1967 καθώς και οι φήμες περί σχεδίου για την ανατροπή του πολιτικού καθεστώτος από ανώτερους αξιωματικούς, φάνηκαν να προϊδεάζουν για εξελίξεις που δεν ενείχαν αναφορές στον σχετικό χαμηλόβαθμο συνωμοτικό κύκλο των συνταγματαρχών.

Συνεπώς η παραβίαση του πολιτικού συστήματος και η κατάλυση των θεσμών από μία ομάδα χαμηλόβαθμων στρατιωτικών στελεχών ξάφνιασαν τον διεθνή πολιτικό κόσμο.

2.4.2 Η στάση των μεγάλων χωρών της Δύσης

Οι περισσότερες κυβερνήσεις «πάγωσαν» τις σχέσεις τους με τη νέα ηγεσία της Ελλάδας για αρκετές εβδομάδες προκειμένου να αξιολογήσουν τις γέες συνθήκες. Οι ΗΠΑ, η Μεγάλη Βρετανία και η Γαλλία παραδοσιακοί σύμμαχοι της Ελλάδας έκαναν γνωστή την ανησυχία τους για τον αντιδημοκρατικό τρόπο ανάληψης της εξουσίας από τους συνταγματάρχες, αλλά απέφυγαν να τους σχολιάσουν δημόσια ότι επειδή δεν γνώριζαν τις πραγματικές τους διαθέσεις και δεν θεωρούσαν σκόπιμο να προβούν σε πιο δραστικές πράξεις.

Επίσης συχνά ισχυρίζονταν ότι η διατήρηση στενών δεσμών με την Ελλάδα τους παρείχε την δυνατότητα να ασκούν επιρροή στο καθεστώς ώστε να παρακινήσουν τον ταχύ εκδημοκρατισμό του. Άλλωστε, όπως τόνισαν συχνά

Βρετανοί αξιωματούχοι, ήταν σύνηθες να έχουν ομαλές σχέσεις με χώρες άσχετες από την πολιτική των κυβερνήσεών τους.

Παράλληλα, οι συνταγματάρχες τους διαβεβαίωναν ότι το καθεστώς τους αποτελούσε μία παρένθεση και ότι σκόπευαν να ανακοινώσουν την διεξαγωγή εκλογών σύντομα. Η ανάθεση της πρωθυπουργίας σε πρώην ανώτατο δικαστή εξυπηρετούσε τον ίδιο σκοπό του καθησυχασμού της κοινής γνώμης. Ενώ στα παρασκήνια ο σκεπτικισμός των δυτικών χωρών έναντι του καθεστώτος ήταν διάχυτος, μια σειρά στρατιωτικών παραγόντων αλλά και οικονομικών παραμέτρων τους συγκρατούσε από το να εκφράσουν ανοιχτά τις αληθινές σκέψεις τους. Η στρατηγική σημασία της Ελλάδας στη Μεσόγειο αποτελούσε άλλωστε ίσως τον πιο διαχρονικά σημαντικό παράγοντα στις σχέσεις της με τα μεγάλα δυτικά κράτη. Οι ταυτόχρονες ανακατατάξεις που συντελούνταν στην ευρύτερη περιοχή στο πλαίσιο του Ψυχρού Πολέμου, όπως η σημαντική ενίσχυση του σοβιετικού στόλου εντός της Μεσογείου, καθώς και οι διάφορες ενδοσυμμαχικές αναταραχές, κυρίως προκαλούμενες από τις φυγόκεντρες τάσεις της Γαλλίας, δεν επέτρεπαν πολλά περιθώρια για τους δυτικούς συμμάχους να αποξενώσουν την Ελλάδα, διακυβεύοντας ως αποτέλεσμα περαιτέρω την συνοχή του δυτικού άξονα. Οι χώρες του Ανατολικού μπλοκ, όπως ήταν αναμενόμενο, δυσπιστούσαν και καυτηρίαζαν τη Δύση για τη διπρόσωπη πολιτική της.

2.4.3 Οι διεθνείς οργανισμοί

Η καίρια γεωστρατηγική συμβολή της Ελλάδας δεν άργησε να τονιστεί εκ νέου στις αρχές Ιουνίου όταν ξέσπασε η η αραβοϊσραηλινή σύρραξη των Έξι Ημερών. Οι συνταγματάρχες πήραν την ευκαιρία προσφέροντας πρόσβαση στις βάσεις της χώρας προκειμένου να αποσπάσουν πιο ευνοϊκή αντιμετώπιση από τους συμμάχους, και τα κατάφεραν. Πράγματι, η συγκυρία αυτή και η συνεισφορά της Ελλάδας ομαλοποίησε τις σχέσεις της με τη Δύση. Κατά συνέπεια, όχι μόνο η Δύση ανανέωσε τους παραδοσιακά ισχυρούς δεσμούς της με την Ελλάδα, αλλά φρόντισε να μην διαταραχτούν κι αυτοί που τη συνέδεαν με διεθνείς οργανισμούς και κατά κύριο λόγο με το ΝΑΤΟ, στους κόλπους του οποίου αναπτύχθηκαν αρκετά ισχυρές πιέσεις για την αποπομπή της Ελλάδας εξαιτίας της στρατιωτικής διακυβέρνησης της. Πιο συγκεκριμένα, ορισμένα κράτη-μέλη, με πρωταγωνιστές τις σκανδιναβικές χώρες, θεώρησαν οξύμωρη την συνεργασία της Συμμαχίας, καθότι η ελληνική στρατιωτική κυβέρνηση εναντιωνόταν στις βασικές αρχές που συμπεριλαμβάνονταν στο προοίμιο

της Συνθήκης του NATO, όπως τη διαφύλαξη της δημοκρατίας που αναγραφόταν και στο Άρθρο 2. Η εναντίωσή τους δεν φάνηκε να κάμπτεται από τους ισχυρισμούς ότι και άλλα κράτη μέλη, όπως η Ισπανία και η Πορτογαλία είχαν δικτατορικές κυβερνήσεις, επιβεβαιώνοντας κατά αυτό τον τρόπο την ξεχωριστή συμβολική σημασία της Ελλάδας.

Χαρακτηριστικά παραδείγματα οργανισμών που υιοθέτησαν πολεμική στάση απέναντι στο καθεστώς ήταν ο Διεθνής Οργανισμός Νομικών, το Παγκόσμιο Συμβούλιο Εκκλησιών και η Σοσιαλιστική Διεθνής. Σε αντίθεση με τη μη δεσμευτική φύση της δράσης αυτών των μη κυβερνητικών οργανισμών, οι κύριοι διεθνείς κυβερνητικοί οργανισμοί, με εξαίρεση τον Διεθνή Οργανισμό Εργασίας, ο οποίος κατέκρινε το καθεστώς, τήρησαν μια σχετικά επιφυλακτική στάση. Πιο συγκεκριμένα ο ΟΗΕ εξέφρασε την ευχή να αποκατασταθούν οι δημοκρατικοί θεσμοί στην Ελλάδα εν τάχει, αλλά δεν φάνηκε διατεθειμένος να αμφισβητήσει την εγκυρότητα της ελληνικής συμμετοχής είτε επειδή βρισκόταν υπό την επιρροή ψυχροπολεμικών πιέσεων, είτε επειδή την εποχή εκείνη αναλωνόταν κυρίως με θέματα αντι αποικιοκρατίας και φυλετικών διακρίσεων, Η ΕΟΚ από την άλλη πλευρά, η οποία τελούσε υπό σχετικά πιο περιορισμένη επιρροή από τις ΗΠΑ, ενώ πάγωσε τη Συμφωνία Σύνδεσης της με την Ελλάδα, δεν διέθετε μοχλούς ικανούς να επηρεάσει περαιτέρω τις εξελίξεις. Ακόμη και στην περίπτωση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, η οποία σημειωτέον αντιμετώπιζε ένα τέτοιο δίλημμα για πρώτη φορά και δάνυε μια από τις πιο σοβαρές υπαρξιακές της φάσεις, αρχικά εκφράστηκαν πολλοί δισταγμοί για την ανάληψη οποιαδήποτε δράσης (βλ. <https://politiquereal.com/>)

2.4.4 Το ευρωπαϊκό υπόδειγμα και η στάση των Σκανδιναβών

Καθαρά πιο δραστική ήταν η στάση των Συμβουλίου της Ευρώπης, Αφού δημοσιοποίησε τη στάση του αμέσως μετά την επιβολή του καθεστώτος με την έγκριση της απόφασης 256 στις 26 Απριλίου, δεν έχασε ευκαιρία να το προειδοποιήσει για τις πιθανές επιπτώσεις που οι αυταρχικές του πρακτικές θα μπορούσαν να προκαλέσουν. Η αρχική αμηχανία μετατράπηκε γρήγορα σε αποφασιστικότητα να υπερασπιστεί ηχηρά τις βασικές αξίες της οποίες πρέσβευε, κυρίως ως αποτέλεσμα των ασυμβίβαστων παροτρύνσεων των σκανδιναβικών χωρών, με πρωτεργάτες τη Δανία, τη Σουηδία, οι οποίες από τον Σεπτέμβριο του 1967 αγωνίστηκαν αδυσώπητα να εξοστρακίσουν την Ελλάδα από το Συμβούλιο. Οι Κάτω Χώρες και η Ιταλία ακολούθησαν το παράδειγμά τους.

Από την αρχή της δικτατορίας, οι σκανδιναβικές χώρες δεν δίστασαν να κάνουν καυστικές ανακοινώσεις και προσπάθησαν να περιορίσουν τις επαφές τους όσο το δυνατόν περισσότερο. Αυτή η στάση απέρρευε από την ενσωμάτωση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην επίσημη πολιτική τους ατζέντα, αντικατοπτρίζοντας έτσι τα ιστορικά, ηθικά, φιλοσοφικά και εθνικά ενδιαφέροντά τους από το τέλος του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου και έπειτα. Παρότι θεώρησαν ότι πριν παγιωθεί και αποσαφηνισθεί η κατάσταση, ήταν φρόνιμο να μην διακόψουν παντελώς τις διπλωματικές τους σχέσεις, δεν υπέκυψαν στους εκβιασμούς που υπέστησαν από τους Συνταγματάρχες για την πλήρη αποκατάστασή τους.

Ένας άλλος παράγοντας ο οποίος επηρέασε επιπλέον την σκεπτικιστική στάση πολλών φιλελεύθερων κρατών ήταν η ανάδειξη από τα μέσα της δεκαετίας του 1960 μιας παγκόσμιας εναλλακτικής κουλτούρας και ιδεολογίας. Ως αποτέλεσμα της μειωμένης έλξης του ψυχροπολεμικού κλίματος και της ανεξέλεγκτης παραγωγής πυρηνικών όπλων, η ανάγκη προσέγγισης μεταξύ των δύο πλευρών κέρδιζε ολοένα και περισσότερο έδαφος στην Ευρώπη. Αξίες σαν την ελευθερία, τη δημοκρατία και τα ανθρώπινα δικαιώματα ελάμβαναν ολοένα και πιο εξέχουσα θέση στο διεθνές στερέωμα την εποχή εκείνη και διάφορες μη κυβερνητικές οργανώσεις και κινήματα άρχισαν να δραστηριοποιούνται ενεργά για τη θεσμοθέτηση της προστασίας τους. Η Διεθνής Αμνηστία, η οποία ιδρύθηκε στο Λονδίνο μόλις έξι χρόνια πριν και της οποίας το κύρος εδραιώθηκε κατά μεγάλο βαθμό χάρη στον αγώνα της εναντίον της κατάλυσης των δημοκρατικών ελευθεριών και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην Ελλάδα, αντέδρασε δυναμικά στο καθεστώς

2.4.5 Η στάση των κομμουνιστικών καθεστώτων

Η στάση των καθεστώτων του Σοβιετικού συνασπισμού προς την χούντα των συνταγματαρχών καθορίζεται φυσικά από το γενικότερο πλαίσιο του διπολισμού του ψυχρού πολέμου και περιλάμβανε τρία κύρια στοιχεία:

Στιγμές αντιπαράθεσης, όταν η παρουσία και η δράση της χούντας φαίνεται να εξυπηρετεί την προώθηση των δυτικών θέσεων στον ψυχρό πόλεμο. Τέτοιες στιγμές είναι:

- Η ίδια η εγκαθίδρυση της δικτατορίας που συμπίπτει περίπου και μάλλον σχετίζεται με την κρίση της Μέσης Ανατολής τον Ιούνιο του 1967

- Η απόφαση για εγκατάσταση των νέων αμερικανικών βάσεων και οι μηχανορραφίες κατά του Μακαρίου το 1972
- Το πραξικόπημα στην Κύπρο το 1974
- Στιγμές προσέγγισης που υπαγορεύονται από γενικούς στόχους της Μόσχας, όπως η υπέρβαση της τσεχοσλαβικής κρίσης το 1968-1969, η σύγκλιση της Διάσκεψης για τη Συνεργασία και την Ασφάλεια στην Ευρώπη το 1972-73, αλλά και η απόκρουση της κινεζικής διείσδυσης στα Βαλκάνια το 1971-1973.
- Προπαγανδιστικοί στόχοι με ακροατήριο το διεθνή κομμουνισμό και τη λεγόμενη «προοδευτική διεθνή κοινή γνώμη». Φυσικά οι προπαγανδιστικοί αυτοί στόχοι εξυπηρετούνται αυτόματα στις στιγμές αντιπαράθεσης, ενώ δυσκολεύονται σε στιγμές προσέγγισης. Όμως και στις στιγμές αυτές ο σοβιετικός συνασπισμός υιοθετεί συχνά μια διπλή γλώσσα, μεταξύ άλλων και με έναν «καταμερισμό εργασίας», όπου η ΕΣΣΔ και η Ανατολική Γερμανία κρατούν κατά κανόνα (αλλά όχι πάντα) κάποιες αποστάσεις, ενώ η Βουλγαρία είναι η πλέον «ανοικτή» (βλ. Emmanouilidis Emmanouil (2014, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης (ΑΠΘ) «Η ελληνική εξωτερική πολιτική στα Βαλκάνια 1974-1989, σελ.53-55).

2.4.6 Οικονομική ανάπτυξη

Το **δημόσιο χρέος** υπερδιπλασιάστηκε φτάνοντας τα 87,5 δισεκατομμύρια δραχμές στις αρχές του 1973 ενώ ήταν 37,8 δισεκατομμύρια τον Δεκέμβριο του 1967 ενώ παράλληλα:

Το **εμπορικό έλλειμμα** την αντίστοιχη περίοδο πενταπλασιάστηκε.

Η **αγροτική οικονομία** αναπτύχθηκε μόλις 1,8% την επταετία, ενώ το 1968 το καθεστώς είχε προβλέψει ανάπτυξη 5,2% με χρονικό ορίζοντα πενταετίας, ενώ οι εξαγωγές αγροτικών προϊόντων μειώθηκαν κατά 25%.

Ο **πληθωρισμός** κάλπαζε, παρ' ότι όλη την δεκαετία του '60 η Ελλάδα είχε το χαμηλότερο ποσοστό πληθωρισμού από όλες τις χώρες του ΟΟΣΑ. Χάρη στην χούντα και το οικονομικό της "θαύμα", ο δείκτης τιμών καταναλωτή αυξήθηκε 15,3% από το 1972 στο 1973 και κατά 37,8% την επόμενη χρονιά, και μάλιστα στα είδη

πρώτης ανάγκης και την υγεία. Σε αυτό το πλαίσιο το “θαύμα” ήταν ότι οι πραγματικοί μισθοί μειώθηκαν μόνο κατά 4%!

Οι **φόροι** που βάρυναν τα νοικοκυριά έφταναν το 91% του συνόλου των φορολογικών εσόδων του καθεστώτος, ενώ οι φόροι των επιχειρήσεων μειώνονταν και η “δικαιότερη κατανομή” που επαγγέλθηκαν οι πραξικοπηματίες αποδείχτηκε αφόρητη επιβάρυνση των απλών εργαζομένων.

Το **έλλειμμα** τρεχουσών συναλλαγών οκταπλασιάστηκε μεταξύ 1967 και 1972: το ισοζύγιο πληρωμών που εμφάνιζε μέσο πλεόνασμα 14,6 εκατ. δολαρίων την περίοδο 1960-1966 βρέθηκε την επταετία να εμφανίζει μέσο έλλειμμα ύψους 117 εκατομμυρίων δολαρίων.

Οι **δαπάνες για την εκπαίδευση** μειώθηκαν από 11,6% σε 10% του συνόλου των κρατικών δαπανών όπου βέβαια πολλαπλασιάστηκαν οι δαπάνες για την “άμυνα” και την “δημόσια ασφάλεια” και ιδίως την δεύτερη καθώς όσοι έζησαν την μεταπολίτευση θυμούνται τα χουντικά ρεζιλίκια της επιστράτευσης, με τα κιβώτια που αντί για οπλισμό περιείχαν... πέτρες!

Οι **κοινωνικές δαπάνες**, ως ποσοστό του ΑΕΠ, στην αρχή της χουντικής επταετίας αυξήθηκαν, με τον χρόνο οι κοινωνικές δαπάνες μειώθηκαν, με αποτέλεσμα το 1974 το ποσοστό των κοινωνικών δαπανών στο ΑΕΠ να έχει συρρικνωθεί στα επίπεδα του 1965.

Το περίγραμμα της κατάστασης άλλωστε το έχει δώσει με πολύ λακωνικό τρόπο ο Σπύρος Μαρκεζίνης που υπήρξε “πρωθυπουργός” με εντολή Παπαδόπουλου, καθώς μετά την Εξέγερση του Πολυτεχνείου τα ηνία της χούντας ανέλαβε η ομάδα Ιωαννίδη. “Η οικονομική κατάσταση έβαινε σταθερώς επιδεινούμενη... Η προσπάθεια αστυνομικής καθηλώσεως των τιμών οδήγησε εις πλήρη εξάρθρωση της αγοράς”. Στην προσπάθεια της χούντας να κρατηθεί χαμηλά ο εξωτερικός δανεισμός υπερτετραπλασιάστηκε ο εσωτερικός, με την έκδοση ομολόγων. Έτσι, για να μπορούν να γίνονται τα τεχνικά έργα, για τα οποία οι πρωτεργάτες της χούντας είχαν άμεσο ενδιαφέρον, όπως ο Παττακός, οι εργοληπτικές εταιρείες έπαιρναν δάνεια από

τράπεζες του εξωτερικού με την εγγύηση βέβαια του ελληνικού Δημοσίου. Στη συνέχεια το βάρος των δανείων περνούσε μεν στο κράτος αλλά με την τριγωνική διαδρομή Τράπεζες – Εργολήπτες – Κράτος ο χαρακτήρας του δανεισμού “άλλαζε” και το χρέος χαρακτηριζόταν “εσωτερικό”.

Πηγές

Ξενοφών Ζολώτας: "Τα Οικονομικά της Δικτατορίας", εφημερίδα Ημερησία, 2007

Ιωάννης Πεσμαζόγλου: "Τα Οικονομικά της Δικτατορίας, εφημερίδα, Ημερησία, 2007

Τάκης Κατσιμάρδος: «Οικονομικό θαύμα με υψηλό χρέος και πληθωρισμό 30%. Τα οικονομικά της δικτατορίας», εφημερίδα «Ημερησία», 15 Απριλίου 2007

2.4.7 Οι άμεσες συνέπειες

Η παροχή «κινήτρων» προς το κεφάλαιο από τη χούντα προκάλεσε μια γενική οικονομική αναρχία, που αρχικά εκδηλώθηκε τον πρώτο χρόνο της δικτατορίας με πτώση του ετήσιου ρυθμού ανάπτυξης που μειώθηκε κατά 3% σε σχέση με την προδικτατορική περίοδο, φαινομενική ανάκαμψη τα δύο επόμενα χρόνια, για να αποδιαρθρωθεί οικονομικά η χώρα από το 1971 και μετά. Όταν εκδηλώθηκε η διεθνής κρίση του 1971 στην Ελλάδα, απλώς επιβεβαιώθηκε πλήρως, και χωρίς καμία αντίσταση, η διαδικασία απρόσκοπτης εξαγωγής των συνεπειών της διεθνούς κρίσης από τις ισχυρές χώρες στις εξαρτημένες, ιδίως στον τομέα του πληθωρισμού και της ανεργίας. Για αυτό και η Ελλάδα στα 1973 εμφάνισε το ρεκόρ πληθωρισμού στην Ευρώπη με 30%, μαζί με την Πορτογαλία, ενώ η ανεργία υπερδιπλασιάστηκε μέσα σε δύο χρόνια.

Αποτυγχάνοντας δε πλήρως στην απόπειρα σταθεροποίησης που υποσχέθηκε η χούντα, σε ένα ακραία υπονομευμένο πεδίο από ανεξέλεγκτους επενδυτές και μια νέα γενιά κεφαλαιοκρατών που πλούτισαν απότομα, χωρίς πραγματική παραγωγική βάση, η οικονομία της χώρας δεν απέφυγε την κατάρρευση. Όταν λοιπόν, στο διεθνές πρόβλημα προστέθηκε η πετρελαϊκή κρίση του 1973, εξαιτίας του Ισραηλοαραβικού πολέμου του Yom Kippur, γεγονός που επιτάχυνε την

εκδήλωση των συνεπειών της κρίσης υπερσυσσώρευσης που βρισκόταν σε εξέλιξη, ήταν σχεδόν αδύνατο να τιθασευτούν οι επιπτώσεις της στην Ελλάδα.

Έτσι, κατά ριπιάς εμφανίζονταν πλέον οι συνέπειες της πολιτικής της χούντας. Την ίδια στιγμή εκδηλώθηκαν με ιδιαίτερη ένταση όλες οι επιπτώσεις των κοινωνικών ανισοτήτων που είχαν προηγηθεί. Μια τεράστια έκρηξη τιμών και καθίζηση της παραγωγής αύξησε, μέσα σε ένα χρόνο, τα επίπεδα φτώχειας στο 30% του πληθυσμού. Οι συνθήκες που επικράτησαν επέτειναν τη μεταφορά κεφαλαίων στους κερδοσκόπους ενώ επιβλήθηκε η δραστική περιστολή των κρατικών δαπανών, που προκάλεσε μια άνευ προηγουμένου συρρίκνωση στην κοινωνική ασφάλιση.

Συμπερασματικά, απ' ό,τι διαφαίνεται από τη σύντομη αναφορά στις διεθνείς αντιδράσεις που ακολούθησαν την ανάληψη της εξουσίας από τους Συνταγματάρχες, οι χώρες με αίσθηση και παράδοση δεν ήταν διατεθειμένες να διαταράξουν την ομαλή διεξαγωγή των συναλλαγών τους με την Ελλάδα των Συνταγματαρχών. Επιπλέον, άσκησαν ισχυρές πιέσεις σε συμμάχους τους και σε διεθνή φόρα, προκειμένου να αποφευχθούν επιπλοκές στις σχέσεις τους που θα μπορούσαν να ενοχλήσουν και να απομακρύνουν τη νέα κυβέρνηση από τον δυτικό άξονα. Από την άλλη πλευρά, οι πιο φιλελεύθερες και μικρότερες χώρες, παρότι δεν διέκοψαν τις διπλωματικές τους επαφές, δεν έχαναν ευκαιρία να κρύψουν την αντιπάθεια και έντονη δυσαρέσκειά τους για την αυταρχική φύση του καθεστώτος. Σε γενικές γραμμές, όμως, οι διεθνείς σχέσεις της Ελλάδας των Συνταγματαρχών διεξήχθησαν σχετικά ομαλά μέχρι το πέρας του πρώτου καλοκαιριού από την αναρρίχσή τους στην εξουσία.

3. ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΙΣΠΑΝΙΑΣ

Francisco Franco (πηγή:thenational.scott)

3.1 Εισαγωγή

Ο σκοπός αυτού του κεφαλαίου είναι να παρουσιάσει την εξωτερική πολιτική της Ισπανίας μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, μέχρι τον θάνατο του στρατηγού Francisco Franco και την αρχή του εκδημοκρατισμού. Καλύπτει την έρευνα για τα ακόλουθα ερωτήματα:

- Ποιες ήταν οι αιτίες και οι εκδηλώσεις της ισπανικής διεθνής απομόνωσης αμέσως μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο?
- Πως η Ισπανία πέτυχε να ομαλοποιήσει τις εξωτερικές σχέσεις?
- Ποιες ήταν οι κύριες κατευθύνσεις εξωτερικής πολιτικής της «εποχής του Φράνκο»?
- Ποια μέτρα ήταν επιτυχή και ποια όχι?

Στις 9 Φεβρουαρίου 1946, η Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ κατόπιν αιτήματος που Παναμά (υποστηριζόμενη από το Μεξικό, τη Βενεζουέλα, τη Βολιβία και τη Γουατεμάλα) περιελάμβανε μια σύσταση, ότι στις σχέσεις με την Ισπανία τα κράτη μέλη του ΟΗΕ ενεργούν στο πνεύμα των δηλώσεων των μεγάλων 3 ηγετών (Churchill, Stalin, Truman) και δεν υποστηρίζουν την αποδοχή της στα Ηνωμένα Έθνη.

Την εποχή εκείνη οι ισπανικές σχέσεις με την Γαλλία δεν πήγαιναν καλά. Αυτό οφειλόταν στις ενέργειες των ανταρτών (maquis) αποτελούμενων από μετανάστες που επιδιώκουν την ένοπλη ανατροπή της κυβέρνησης του Φράνκο. Η Γαλλία έκλεισε τα σύνορά της με την Ισπανία την 1^η Μαρτίου 1946 (Calduch 1944, 118-120). Μετά από μερικές μέρες, η Γαλλία, οι ΗΠΑ και το Ηνωμένο Βασίλειο εξέδωσαν την αποκαλούμενη Δήλωση του Λονδίνου, καταδικάζοντας το καθεστώς του Φράνκο και αναφέροντας τους όρους υπό τους οποίους η Ισπανία θα μπορούσε να τερματίσει την διεθνή της απομόνωση (Powell 1995: 36-37, Pereira 1983:185), Από την άλλη πλευρά οι υπογράφωντες στην Διακήρυξη διαβεβαίωσαν ότι δεν ήθελαν να παρέμβουν στις εσωτερικές υποθέσεις της Ισπανίας.

Εν τω μεταξύ στο Συμβούλιο Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών, με πρωτοβουλία της Ρωσίας συγκροτήθηκε μια επιτροπή για να διαπιστωθεί εάν η ύπαρξη του φραγκοκρατικού καθεστώτος αποτελούσε απειλή για την διεθνή ειρήνη και ασφάλεια. Στην επιτροπή συμμετείχαν εκπρόσωποι της Αυστραλίας, της Βραζιλίας, της Κίνας, της Γαλλίας και της Πολωνίας. Η έκθεσή της απέρριψε την δυνατότητα παρέμβασης στην Ισπανία και πρότειναν μόνο την διακοπή των διπλωματικών σχέσεων. Μετά η πρόταση της Πολωνίας εξετάστηκε από την Γενική Συνέλευση, η οποία στην συνέχεια στο ψήφισμα 39 (I) της 12^{ης} Δεκεμβρίου 1946, πρότεινε ότι οι διαπιστευμένοι πρεσβευτές αποσύρονται από την ισπανική πρωτεύουσα και ότι οι η Ισπανία θα αποκλειστεί από όλες τις πρωτοβουλίες και από την Παγκόσμια Ταχυδρομική Ένωση, την Διεθνή Ένωση Τηλεπικοινωνιών και την Διεθνή Οργάνωση Εργασίας). Ορισμένες χώρες όπως η Αργεντινή, η Πορτογαλία, η Δομινικανή Δημοκρατία, η Ελβετία, το Βατικανό, επέλεξαν να μην συμμορφωθούν με αυτές τις συστάσεις. Η διεθνής απομόνωση της Ισπανίας μετά τον Β Παγκόσμιο Πόλεμο δεν ήταν πλήρης. Η Αργεντινή υπό την ηγεσία του στρατηγού Χουάν Περόν, έδωσε στην Ισπανία εμπορική και οικονομική υποστήριξη. Στις 30 Οκτωβρίου 1946, η Ισπανία υπέγραψε συμφωνία με την Αργεντινή να παρέχει πίστωση 350

εκατομμυρίων pesos για την εισαγωγή τροφής. Χάρη στα δάνεια που έλαβε η Ισπανία, παρέλαβε 700 χιλιάδες τόνους σίτου (Pereira 1983:186). Επιπλέον, οι δυτικές δυνάμεις και ιδιαίτερα οι Ηνωμένες Πολιτείες ποτέ δεν μείωσαν πραγματικά την τροφοδοσία της χώρας με αργό πετρέλαιο και άλλες πρώτες ύλες στην Ισπανία (βλ. <https://www.foreignaffairs.com/articles/spain/1939-07-01/francos-problems>)

3.2 Εξομάλυνση των διεθνών σχέσεων

Στις 31 Μαρτίου 1947 εκδόθηκε ο ισπανικός νόμος διαδοχής (Ley de Sucesion a la jefatura del Estado) και τον Ιούνιο εκείνου του έτους που εγκρίθηκε από τους πολίτες σε δημοψήφισμα. Σύμφωνα με αυτό το έγγραφο, έγινε η Ισπανία ένα βασίλειο, και ο Franco Regent ήταν εξουσιοδοτημένος να ορίσει το μέλλον του Βασιλιά. Η διαδικασία διαδοχής στο τέλος της δικτατορίας ήταν το θέμα συνομιλιών μεταξύ Φράνκο και του John Bourbon στο τέλος του Αυγούστου 1948 (Wactawczyk 2004:109-110). Την ίδια στιγμή η Ισπανία άρχισε να απομονώνεται. Αυτό έγινε από τις αλλαγές στις διεθνείς εξελίξεις όπου ο αντιφασισμός αντικαταστάθηκε από τον αντικομμουνισμό (Pereira 1983:186). Εκείνη την εποχή ο Φράνκο αποφάσισε να εμβραθύνει τις σχέσεις της χώρας με τις χώρες της Λατινικής Αμερικής των οποίων οι εκπρόσωποι ήταν φιλικοί με την Ισπανία. Είχε επίσης αναγκαστεί να αναζητήσει νέους συμμάχους και έτσι έστρεψε την προσοχή του στα αραβικά κράτη. Τα περισσότερα από αυτά μοιράστηκαν την φιλοσοφία του περί των αντικομμουνιστικών αντιλήψεων. Επίσης, δεν έχει σημασία το γεγονός ότι το Ισραήλ είχε αρνηθεί να δημιουργήσει διπλωματικές σχέσεις με την Ισπανία εξαιτίας της συνεργασίας με τον Άξονα κατά την διάρκεια του πολέμου. Ως αποτέλεσμα ο Φράνκο υποστήριξε τα αραβικά κράτη στη σύγκρουση στη Μέση Ανατολή. Είναι ενδιαφέρον ότι δεν εξέφρασαν ποτέ δυσαρέσκεια με την ισπανική παρουσία στην Βόρεια Αφρική. Επιπλέον, ο Αμπντουλάχ –ο βασιλιάς της Ιορδανίας- ήταν ο πρώτος αρχηγός του κράτους που επισκέφτηκε την Ισπανία από το 1939 (η επίσκεψη πραγματοποιήθηκε το 1943).

Ο Αμερικανός πρόεδρος, Harry Truman, ανακοίνωσε το 1947 το περίφημο «δόγμα του περιορισμού» (γνωστό και ως το «δόγμα Truman»). Οι Ηνωμένες Πολιτείες έπρεπε τώρα να βοηθήσουν τις χώρες που διατρέχουν κίνδυνο από κομμουνιστική εισβολή. Ευτυχώς για την Ισπανία ο αντι κομμουνισμός είχε γίνει ο

βασικός καθοριστικός παράγοντας της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής και έφερε τις δύο χώρες πιο κοντά. Τον Ιανουάριο του 1948, ο Τρούμαν ενέκρινε την πρόταση του Συμβουλίου Εθνικής Ασφάλειας να εξομαλύνει τις πολιτικές και οικονομικές σχέσεις με την Ισπανία. Η Ισπανία –σε έντονη αντίθεση με την Πορτογαλία- δεν προσκλήθηκε το 1949 να ενταχθεί στη Βορειοατλαντική Συμμαχία. Αυτό είναι ακόμη πιο περίεργο δεδομένου ότι το καθεστώς του Antonio Salazar δεν διέφερε σημαντικά από το καθεστώς του Φράνκο. Η εξωτερική πολιτική της Πορτογαλίας κατά την διάρκεια του Β Παγκοσμίου Πολέμου χαρακτηρίστηκε από μεγαλύτερη διακριτικότητα και ισορροπία στις σχέσεις των αντισυμβαλλόμενων κρατών (Olivie 2004: 31, Powell 1995:37). Ακόμα οι νέες συνθήκες, έκαναν να μην υπονομευθεί το Ιβηρικό Σύμφωνο και η Ισπανία και η Πορτογαλία ανανέωσαν την συνθήκη το 1939. Ταυτόχρονα, οι τράπεζες των ΗΠΑ (Τράπεζα Εξαγωγών – Εισαγωγών ,Chale National Bank, National City Bank) αποφάσισαν να χορηγήσουν στην Ισπανία τις πρώτες πιστώσεις της.

3.3 Ακύρωση της επιβολής κυρώσεων

Στις 4 Νοεμβρίου 1950,η Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ, κατόπιν αιτήματος μιας ομάδας των χωρών της Λατινικής Αμερικής (Βραζιλία, Βολιβία, Κολομβία και Περού) , οι Άραβες με ισχυρή υποστήριξη από τις Ηνωμένες Πολιτείες, ενέκρινε το ψήφισμα 386 (V) για την ακύρωση των αποφάσεων κυρώσεων του 1946.Η απόφαση αυτή οδήγησε την ισπανική κυβέρνηση στην εξορία (Huguet 2003:515). Οι πρεσβευτές των διαφόρων χωρών θα μπορούσαν τώρα να επιστρέψουν στην Ισπανία και η Ισπανία θα μπορούσε να ενταχθεί στις υπηρεσίες του ΟΗΕ. Το 1950 η Ισπανία προσχώρησε στην ICAO και το FAO το 1951,στην ΠΟΥ, την UPU και την ITU και το 1952 στην UNESCO. Παρ όλα αυτά, τα εμπόδια παρέμειναν στην προσχώρηση της Ισπανίας στον ίδιο τον ΟΗΕ και στο Συμβούλιο της Ευρώπης. Οι μεγαλύτερες αντιρρήσεις από την άποψη αυτή μεταξύ των χωρών του δυτικού μπλοκ προέρχονταν από τη Νορβηγία και τις Μπενελούξ (Powell 1995: 38). Το 1951 ήταν η χρονιά της «επιστροφής των πρεσβευτών». Στην Μαδρίτη ήρθαν εκπρόσωποι των ΗΠΑ (Santon Griffis) και του Ηνωμένου Βασιλείου (John Balfour). Ο πρεσβευτής της Γαλλίας ήταν ο Bernard Harion, ο οποίος ήταν προηγουμένως ο charge d' affaires (Calduch 1994:122) .Συνοπτικά, μπορεί να ειπωθεί ότι παράδοξη είναι η απομόνωση της

Ισπανίας, αφού η διεθνής αρένα δεν συνέβαλε στην αποδυνάμωση της δικτατορίας του Φράνκο. Η απομόνωση ξύπνησε ξενοφοβικό συναίσθημα στους Ισπανούς, πολλοί από τους οποίους κατηγορούσαν τους αλλοδαπούς για την κατάσταση. Για πολλούς Ισπανούς ο Φράνκο προσωποποιούσε το εθνικό συμφέρον. Επιπλέον, ενώ η ήττα του Άξονα στον Β Παγκόσμιο Πόλεμο οδήγησε στη διεθνή απομόνωση της Ισπανίας, το ξέσπασμα του Ψυχρού Πολέμου αποδείχθηκε η σωτηρία του Φράνκο και του συστήματός του (Powell 1995: 37). Οι δυτικές δυνάμεις απέρριψαν τις ενέργειες του Φράνκο κατά την διάρκεια του πολέμου, αναγνωρίζοντας αντ' αυτού τον αντικομμουνισμό του. Η επανένταξη της Ισπανίας στους διεθνείς φορείς και η ανάληψη συνεργασίας ήταν τιμή για την χώρα, καθώς κράτησε μακριά την επιρροή της Σοβιετικής Ένωσης.

3.4 Εξωτερική πολιτική περιόδου 1953- 1969

3.4.1 Οι πρώτες διεθνείς συμφωνίες και η ένταξη στα Ηνωμένα Έθνη

Το έτος 1953 αποτέλεσε σημείο καμπής για την εξωτερική πολιτική της Ισπανίας. Προηγουμένως οι σχέσεις Εκκλησίας – Κράτους διέπονται από διάφορες ξεχωριστές συμφωνίες και δηλώσεις. Υπογράφοντας το Κονκορδάτο* ο Πάπας Πιους XII απέδειξε την υποστήριξή του προς την κυβέρνηση του στρατηγού Φράνκο. Ο τελευταίος αμέσως ανταποκρίθηκε, παρέχοντας στην Εκκλησία νέα προνόμια και τη διατήρηση πολλών νέων προνομίων, όπως η οικονομική στήριξη για ιερείς, δημιουργία εκκλησιαστικών περιουσιακών στοιχείων και κράτους, χρηματοδότηση την Εκκλησία με αποζημιώσεις για παλαιότερες απαλλοτριώσεις της ιδιοκτησίας της, φορολογική ελάφρυνση και καθιέρωση υποχρεωτικής διδασκαλίας της θρησκείας. Όπως φαίνεται, το Κονκορδάτο οδήγησε σε σημαντικές παραχωρήσεις προς την Εκκλησία. Αυτό όμως δεν αποτελεί έκπληξη, αφού η Εκκλησία ήταν μία από τους κύριους πυλώνες στις οποίες η κυβέρνηση του Φράνκο στηρίχθηκε.

Ο Φράνκο απέκτησε τον έλεγχο της ιεραρχίας των εκκλησιών μέσω του δικαιώματός του να θέτει ο ίδιος υποψήφιος για τους επισκόπους. Το 1953 υπογράφηκε άλλο ένα σημαντικό έγγραφο –συμφωνία με τις ΗΠΑ να ανοίγουν το δρόμο για την θέση των στρατιωτικών βάσεων των ΗΠΑ στο ισπανικό έδαφος. Οι συμφωνίες αυτές συνάφθηκαν για δέκα χρόνια και αποτελούνταν από τρία μέρη : η

συμφωνία τεχνικής υποστήριξης (Asistencia Tecnica), η Βοήθεια για την κοινή άμυνα (Ayuda para la Defensa Mutua) και τη συμφωνία οικονομικής βοήθειας (Ayuda sobre Convenio economica) για την παροχή στρατιωτικού υλικού. Συμφωνήθηκε ότι ο «χρόνος και η μορφή της χρήσης της στρατιωτικής δύναμης θα καθορίζεται με αμοιβαία συμφωνία (άρθρο 3 του αποκαλυπτόμενου μέρους αυτών των συμφωνιών). Παρ' όλα αυτά , η συμφωνία ήταν συνοδευόμενη από ένα μυστικό πρόσθετο πρωτόκολλο, δίνοντας στις ΗΠΑ το δικαίωμα να αποφασίσουν μονομερώς να χρησιμοποιήσουν βάσεις στην περίπτωση της κομμουνιστικής επιθετικότητας (aggression Comunista) που θα έθετε σε κίνδυνο τη δυτική ασφάλεια. Πολλοί μελετητές εξισώνουν την απώλεια της ισπανικής ανεξαρτησίας μέσω του περιορισμού της εδαφικής της κυριαρχίας. Επιπλέον , η Μαδρίτη και η Σαραγόσα βρέθηκαν σε πραγματικό κίνδυνο λόγω της κοντινής τους απόστασης από την αποθήκευση πυρηνικών όπλων. Αυτές οι παραχωρήσεις ήταν το τίμημα που κατέβαλλε η Ισπανία για να αποκτήσει φιλικές σχέσεις το καθεστώς με τους συμμάχους και τις ΗΠΑ.

Οι ισπανο αμερικανικές συμφωνίες του 1953 ήταν καθοριστικές στην ισπανική επιστροφή στη διεθνή πολιτική σκηνή, ωστόσο, αυτό που έμενε, ήταν η αποδοχή της χώρας ως μέλος των Ηνωμένων Εθνών.

Στις αρχές της δεκαετίας του '50 αυτό ήταν αδύνατο, καθώς και οι Ηνωμένες Πολιτείες και η Σοβιετική Ένωση άσκησαν βέτο στο Συμβούλιο Ασφαλείας να εμποδίσουν την υποψηφιότητα χωρών από το αντιτιθέμενο μπλοκ.

**Με τη ονομασία Κονκορδάτο (Κονκορδάτον) φέρονταν παλαιότερα οποιαδήποτε διμερής συμφωνία που συνάπτονταν μεταξύ, Πάπα αφενός και Ηγεμόνα ή κυβέρνησης χώρας αφετέρου, με την οποία συνηθέστερα κανονίζονταν συνολικά ή μερικά διαφορές ή απαιτήσεις (προνόμια) μεταξύ της Αγίας Έδρας και της συμβαλλόμενης χώρας. Ήταν με λίγα λόγια θρησκευτική συνθήκη.*

Μόνο το 1955, μετά τον θάνατο του Στάλιν, επιτράπηκε η σύναψη συμφωνίας, μεταξύ των ΗΠΑ και της Σοβιετικής Ένωσης με 14 χώρες για να ενταχθούν στα Ενωμένα Έθνη. Μεταξύ αυτών το Ηνωμένο Βασίλειο και η Ισπανία. Η Ισπανία παρέμεινε εκτός του Συμβουλίου της Ευρώπης, του NATO και της Ευρωπαϊκής Κοινότητας.

Η Ισπανία έδειξε προθυμία να αποχωρήσει από το Μαρόκο, αλλά άφησε την πρωτοβουλία σχετικά στους Γάλλους, οι οποίοι έλεγχαν το μεγαλύτερο μέρος εκείνου του εδάφους. Ο Φράνκο υποστήριξε επίσης ότι έπρεπε να διεξαχθούν διαπραγματεύσεις με κάθε μία από τις δύο χώρες που διέπουν το προτεκτοράτο. Τέλος, η Ισπανία αναγνώρισε την ανεξαρτησία του Μαρόκου στις αρχές Απριλίου 1956 κατά την επίσκεψη του Μαροκινού σουλτάνου στη Μαδρίτη. Ένα πρόσθετο πρωτόκολλο στη συμφωνία αυτή περιλαμβάνει μια διάταξη που αναφέρει ότι η Ισπανία θα υποστηρίξει το Μαρόκο για την οργάνωση του στρατού.

Η συνεργασία στον τομέα αυτό αποτέλεσε βασικό πυλώνα των σχέσεων μεταξύ των δύο κρατών και επίσης η Ισπανία διατήρησε την κυριαρχία στην Δυτική Σαχάρα. Επιθετικές επιχειρήσεις κατά των ισπανικών δυνάμεων και πιέσεις από την κυβέρνηση του Ραμπατ που ζητούσε την άμεση παράδοση της Sidi Ifni προκάλεσε το ξέσπασμα του πολέμου, που κράτησε από το Νοέμβριο του 1957 μέχρι τον Φεβρουάριο του 1958. Κατά την διάρκεια της σύγκρουσης η Ισπανία έλαβε σημαντική γαλλική υποστήριξη. Ο ναύαρχος ήθελε να διατηρήσει την κυριαρχία πάνω από τα εδάφη για να βοηθήσει να εγγυηθεί η ασφάλεια των Κανάριων Νήσων. Ωστόσο, η πλήρης απόσυρση των ισπανικών δυνάμεων από το πρώην προτεκτοράτο το 1961 είχαν ως αποτέλεσμα να παραδώσει τα υπόλοιπα κτήματα της Ισπανίας στην Βόρειο Αφρική. Επιπλέον, το μαροκινό κράτος επέκτεινε μονομερώς τα χωρικά του ύδατα σε 12 ναυτικά μίλια, προκαλώντας έτσι ζημιά στην ισπανική αλιεία. Βάσει της Συνθήκης του Fez (1969) η Ισπανία κήρυξε την μεταβίβαση της αμφισβητούμενης περιοχής του Μαρόκου. Εντούτοις, δεν επικύρωσε το έγγραφο εντός της ταχθείσας προθεσμίας, αναγκάζοντας το Μαρόκο να υποβάλλει επίσημη καταγγελία στον ΟΗΕ. Ωστόσο η Ισπανία κατόρθωσε να διατηρήσει τη δυτική Σαχάρα για άλλα δεκαεπτά χρόνια. Αντίθετα οι τάσεις της Ισημερινής Γουινέας για ανεξαρτησία αναδείχθηκαν στις αρχές τα δεκαετίας του 1960 και οι οργανώσεις που επιδίωκαν την ανεξαρτησία από την Ισπανία θα μπορούσαν να βασιστούν στην υποστήριξη του Οργανισμού για την αφρικανική ενότητα και τις γειτονικές χώρες, όπως το Καμερούν και τη Γκαμπόν. Το 1963, μετά από δημοψήφισμα, η Ισπανία χορήγησε στο Καμερούν πολιτική αυτονομία. Ωστόσο, αυτές οι παραχωρήσεις δεν άλλαξαν την κατάσταση και στις 12 Οκτωβρίου 1968, μετά την υιοθέτηση ενός νέου συντάγματος σε ένα κράτος, η Ισπανία συμφώνησε στην ανεξαρτησία της αποικίας. Ο Πρόεδρος Francisco O Macias Nguema εισήγαγε μια δικτατορία, πολεμώντας την αντιπολίτευση και

αμφισβητώντας τα δικαιώματα των Ισπανών ιδιοκτητών γης. Αυτό τελικά οδήγησε σε διάλυση των διπλωματικών σχέσεων με το Καμερούν και την επιστροφή στην Ισπανία των Ισπανών ((βλ La primera política exterior de Franco JAVIER TUSELL, <http://revistas.uned.es/index.php/ETFV/article/view/2757/2617>).

3.5 Η εξωτερική πολιτική της περιόδου 1969-1975

3.5.1 Νέα συμφωνία με τις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής και το Σύμφωνο με τα ευρωπαϊκά κράτη

Στις 6 Αυγούστου 1970 συνάφθηκε συμφωνία για την συνεργασία μεταξύ Ισπανίας και Ηνωμένων Πολιτειών. Στην συμφωνία αυτή εισήχθη μια σειρά πολιτικών και στρατιωτικών τροποποιήσεων που ωφελούν την Ισπανία. Ωστόσο, η Ισπανία δεν λαμβάνει ρητή εγγύηση ασφάλειας από τις ΗΠΑ. Σύμφωνα με την νέα συμφωνία, το άρθρο 34, στο οποίο επιτρεπόταν στις Ηνωμένες Πολιτείες να χρησιμοποιούν βάσεις στο ισπανικό έδαφος χωρίς πρώτα διαβούλευση με την ισπανική κυβέρνηση, ακυρώθηκε, διεξήχθησαν διμερείς διαβουλεύσεις σε θέματα άμυνας σε επίπεδο κυβέρνησης(βλ.https://previa.uclm.es/ab/humanidades/profesores/descarga/manuel_ortiz/politicaext_franquis.pdf).

Ταυτόχρονα, οι δυο πλευρές συμφώνησαν ότι η συνεργασία τους για την άμυνα ήταν ένα μέρος του δυτικού συστήματος που περιλαμβάνει την Μεσόγειο και τον Ατλαντικό. Η νέα συμφωνία καθορίζει επίσης ότι η διμερής συνεργασία θα επεκταθεί και σε άλλους τομείς. Ο Lopez Bravo έχοντας διατελέσει κάποτε υπουργός της Βιομηχανίας (1962-1968) γνώριζε την σημασία των οικονομικών σχέσεων, συμπεριλαμβανομένου του εμπορίου με την Δυτική Ευρώπη. Τον Ιούνιο του 1970 κατέληξε σε μια συμφωνία που ήταν οικονομικά ευνοϊκή για την Ισπανία. Το 1973, κυρίως λόγω της προσχώρησης της Δανίας, της Ιρλανδίας και του Ηνωμένου Βασιλείου στην Κοινότητα, ήταν ήδη απαραίτητο να τροποποιηθεί η συμφωνία με την Ισπανία. Με βάση το Πρόσθετο Πρωτόκολλο, οι χώρες αυτές αποκλείστηκαν από το δικαίωμα της εκμετάλλευσης της συμφωνίας και θεωρήθηκαν στην πράξη ως τρίτες χώρες (βλ <https://www.politicaexterior.com/articulos/politica-exterior/unfranco-poco-europeo-1960-75/>).

3.5.2 Η συνεργασία με την ανατολική Ευρώπη

Μια καινοτομία στην εξωτερική πολιτική της Ισπανίας ήταν η έναρξη της εμπορικής συνεργασίας με τις χώρες της ανατολικής Ευρώπης. Η κυβέρνηση καθιέρωσε εμπορικές σχέσεις με την Πολωνία, τη Ρουμανία, την Ουγγαρία, τη Βουλγαρία, τη Τσεχοσλοβακία και τη Γιουγκοσλαβία. Αλλά η πραγματική επιτυχία της ισπανικής κυβέρνησης ήρθε με την σταδιακή εξομάλυνση των σχέσεων με την Σοβιετική Ένωση. Το 1970, ο επικεφαλής της ισπανικής διπλωματίας συναντήθηκε με τον υπουργό Εξωτερικών της ΕΣΣΔ, Andrei Gromyko. Αυτή η συνάντηση είχε θετικά αποτελέσματα στις διμερείς διαπραγματεύσεις, που ολοκληρώθηκαν τον Σεπτέμβριο του 1972 με μια εμπορική συμφωνία. Είναι ενδιαφέρον ότι η Ισπανία διατήρησε επίσης διπλωματικές και εμπορικές σχέσεις με την κομμουνιστική Κούβα. Μέχρι το τέλος της εποχής του Franco στην εξουσία, οι μόνες κομμουνιστικές χώρες με τις οποίες η Ισπανία δεν είχε σχέσεις ήταν η Αλβανία, Βόρειος Κορέα και Βιετνάμ.

3.5.3 Το τέλος της εποχής του Franco

Το 1973, ο Franco παραιτήθηκε από την πρωθυπουργική έδρα, αφήνοντας τον δρόμο ανοιχτό για τον Luis Carrero Blanco. Αυτό συνεπαγόταν την απομάκρυνση της παλιάς κυβέρνησης και τον διορισμό νέου κυβερνητικού σχήματος. Ο Laureano Lopez Rod o οποίος διορίστηκε υπουργός των Εξωτερικών έμεινε λίγους μήνες στην θέση του.

Τον Δεκέμβριο του 1973, ο Luis Carrero Blanco σκοτώθηκε σε επίθεση. Ο νέος πρωθυπουργός ήταν τώρα ο Carlos Arias Navarro. Ο τελευταίος υπουργός Εξωτερικών της εποχής του Φράνκο ήταν καθηγητής του Διεθνούς Δικαίου και πρώην πρεσβευτής στο Παρίσι ο Pedro Cortina Mauri. Κατά την διάρκεια της σύντομης θητείας το, απασχολούνταν με τρία προβλήματα: η επίλυση της απομόνωσης της Ισπανίας στη διεθνή αρένα, η αποαποικιοποίηση της Δυτικής Σαχάρας και τις συνέπειες της αύξησης των τιμών του πετρελαίου. Επιπλέον, τον Απρίλιο του 1974 έγινε η επανάσταση «Carnation Revolution» στην Πορτογαλία, η αρχή του εκδημοκρατισμού στη γείτονα χώρα είχε ξεκινήσει και με αυτό ψύχρανε η

σχέση των δύο χωρών, καθώς και την αναστολή της συνεργασίας του Ιβηρικού μπλοκ. Οι σχέσεις με τις Ηνωμένες Πολιτείες αναβίωσαν. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι η Αμερική προσπαθεί να διατηρήσει μια βάση στην Ισπανία με κάθε κόστος. Η απόφαση αυτή επηρεάστηκε από την πετρελαϊκή κρίση το 1973 και την εκδήλωση του Δ Αραβοισραηλινού πολέμου. Κατά συνέπεια, έγινε η Ανατολική Μεσόγειος μία από τις λιγότερο σταθερές περιοχές του κόσμου. Τον Ιούνιο του 1974, η κυβέρνηση υπέγραψε κοινή ισπανοαμερικανική δήλωση για να τεθούν οι βάσεις για περαιτέρω ανανέωση της συνεργασίας τους. Το Μαρόκο, προσπάθησε να εκμεταλλευτεί την κρίση εκείνης της περιόδου και επεδίωξε να πάρει την Δυτική Σαχάρα, την Θέουτα και τη Μελίλα. Σε μία επίσημη επιστολή στις 23 Σεπτεμβρίου 1974, ο βασιλιάς Χασάν Β δήλωσε την αξίωσή του προς τη Δυτική Σαχάρα, επικαλούμενος ιστορικά αποδεικτικά στοιχεία και έκανε πρόταση να επιλυθεί το θέμα στο Διεθνές Δικαστήριο. Ενόψει των εντάσεων με το Μαρόκο, τη Μαυριτανία και την Αλγερία και τους αγώνες στο Polisario, η Ισπανία δήλωσε την πρόθεσή της να αποσυρθεί από τη Δυτική Σαχάρα. Η Ισπανία επανέλαβε την θέση της κατά την διάρκεια της επίσκεψης του Γενικού Γραμματέα του ΟΗΕ στη Μαδρίτη. Οποιαδήποτε ακύρωση της απόφασης για άμεση απόσυρση εξαρτάται από την εκπλήρωση δύο αξιώσεων: το Μαρόκο πρέπει να σταματήσει να προκαλεί περιστατικά στα σύνορα και η Αλγερία θα έπρεπε να υποστηρίξει την Ισπανία στο Polisario. Στις 16 Οκτωβρίου ανακοινώθηκε ότι η Δυτική Σαχάρα ανήκει στην Ισπανία. Μια εβδομάδα αργότερα η Ισπανία, η Μαυριτανία και το Μαρόκο υπέγραψαν κοινή δήλωση «la declaration de Madrid». Ήταν η τελευταία συνθήκη που συνήφθη από την Ισπανία υπό το καθεστώς του Φράνκο και συμφωνήθηκε ότι η Ισπανία θα αποχωρούσε από την Δυτική Σαχάρα στις 2 Φεβρουαρίου 1976. Ο Γενικός Γραμματέας των Ηνωμένων Εθνών έπρεπε να ενημερώνεται για το αποτέλεσμα των τριμερών διαπραγματεύσεων. Η δήλωση εγκρίθηκε από τον Cortes στις 19 Νοεμβρίου 1975, μια ημέρα πριν από τον θάνατο του Φράνκο, η οποία σημάδεψε την αρχή του μετασχηματισμού στην Ισπανία .(βλ <https://www.politicaexterior.com/articulos/politica-exterior/un-franco-poco-europeo-1960-75/>).

3.6 Συμπεράσματα

Συνοψίζοντας, η εξωτερική πολιτική της Ισπανίας υπο την δικτατορία του Francisco Franco ήταν στενά συνδεδεμένη με τις εσωτερικές πολιτικές αλλαγές που επέβαλλε ο Φράνκο. Στο μεγαλύτερο μέρος της βασιλείας ήταν τυπικά ο κύριος μοχλός των εξωτερικών δράσεων της χώρας, αλλά ανέθεσε την εφαρμογή πολλών εξωτερικών υποθέσεων στους μελλοντικούς υπουργούς Εξωτερικών. Το σημείο καμπής στην ισπανική μεταπολεμική ιστορία ήταν το έτος 1953, όταν ολοκληρώθηκε η σύγκρουση με την Αγία Έδρα και οι σχέσεις με τις ΗΠΑ. Με την σύναψη αυτών των συμφωνιών, που σήμαινε ότι έκανε πολλές παραχωρήσεις προς τους εταίρους της και ταυτόχρονα η Ισπανία πλήρωσε ένα υψηλό τίμημα για το τέλος της διεθνούς απομόνωσής της. Παρ' όλα αυτά ήταν πολύ μεγάλα τα οφέλη που πέτυχε ο ίδιος ο Φράνκο : εξασφάλισε την στήριξη του καθεστώτος του από τον Αρχηγό της Εκκλησίας. Αυτός ο συμβιβασμός επέτρεψε την συνέχιση του ανοίγματος της εξωτερικής πολιτικής της Ισπανίας. Επίσης η Ισπανία ενσωματώθηκε σε πολλούς διεθνείς οργανισμούς, άνοιξε τον δρόμο για την ενσωμάτωση της στις δυτικές δομές ασφάλειας και την ευρωπαϊκή ιδέα και καλλιέργησε διμερείς σχέσεις με άλλες χώρες. Ωστόσο, κατά την εξεταζόμενη περίοδο, η Ισπανία δεν κατάφερε να διατηρήσει τις αποικίες της στην Βόρειο Αφρική. Η βαθιά κρίση στην εγχώρια πολιτική, η οποία προέκυψε μετά το θάνατο του Carrero Blanco άφησε το στίγμα της στην εξωτερική πολιτική.

4. ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΠΟΡΤΟΓΑΛΙΑΣ

António de Oliveira Salazar (πηγή :www.katioua.gr)

4.1 Εισαγωγή

Ο Αντόνιο ντε Ολιβέρια Σαλαζάρ γεννιέται στις 28 Απριλίου 1889 στην επαρχία της Πορτογαλίας μέσα σε αγροτική οικογένεια. Ο πατέρας του ήταν μικροϊδιοκτήτης και διαχειριστής συνεταιριστικής οργάνωσης, αν και το εισόδημα παρέμενε φειδωλό. Παρά τα οικονομικά προβλήματα ωστόσο, οι γονείς φρόντισαν να μορφωθεί ο Σαλαζάρ, ο οποίος φοίτησε σε θεολογικό σχολείο για οχτώ (8) χρόνια (από το 1900) και μετά αποφάσισε να διδάξει.

Το 1910 έγινε δεκτός στο Τμήμα Οικονομικών Επιστημών του Πανεπιστημίου της ο Κόιμπρα, στο οποίο θα περάσει τέσσερα (4) χρόνια ως φοιτητής και άλλα επτά (7) ως καθηγητής. Το 1918 έγινε τακτικό μέλος διατηρώντας την έδρα της Πολιτικής Οικονομίας. Η γνώση των οικονομικών ήταν ύψιστης σημασίας στην υποανάπτυκτη Πορτογαλία του καιρού και σύντομα ο Σαλαζάρ έγινε πολύτιμος στην κυβέρνηση για τις νομισματικές δεξιότητές του.

Η ανάδυση του Σαλαζάρ ως δημόσια προσωπικότητα ήρθε σε μια δύσκολη στιγμή της πορτογαλικής ιστορίας. Έπειτα από έναν και πλέον αιώνα οικονομικής δυσπραγίας λόγω της αποικιοκρατικής παρακμής της, η Πορτογαλία είδε την πολιτική της ζωή να διολισθαίνει στον εκφυλισμό. Η διπλή δολοφονία του βασιλιά Καρόλου Α αλλά και του διαδόχου του τον Φεβρουάριο του 1908 και η ανατροπή του Εμμανουήλ Β τον Οκτώβριο του 1910 έβαλαν οριστικό τέλος στη μοναρχία και εγκαινίασαν μια περίοδο δημοκρατίας.

Μόνο που η εδώ και δεκαέξι (16) χρόνια δημοκρατική διακυβέρνηση ήταν εύθραυστη και μαστιζόταν από συνεχείς κρίσεις, με τον ριζοσπαστισμό να γεννά συντηρητικές αντιδράσεις και πολλοί να είναι αυτοί που να καλούν τώρα σε ένα μόρφωμα «οργανικής μοναρχίας», αν και το πολιτικό χάος δεν ευνόησε την επιλογή καμίας κατεύθυνσης. Μέσα στο τεταμένο αυτό κλίμα αναδύθηκε το άστρο του Σαλαζάρ το 1918 ως φωτισμένου οικονομολόγου και ανθρώπου που είχε τις λύσεις σε κάθε πρόβλημα.

Η οικονομική του σκέψη ήταν επηρεασμένη βαθύτατα από ένα μείγμα καθολικισμού και κορπορατισμού, προκρίνοντας μια σειρά από συντηρητικά μέτρα στην οικονομική ζωή. Τον Ιανουάριο του 1921 ο Σαλαζάρ ήταν ένας από τους τρεις καθολικούς βουλευτές που εκλέχτηκαν στο Κοινοβούλιο, αν και ο πολιτικός αναβρασμός θα τον έστελνε πίσω στα πανεπιστημιακά έδρανα πριν προλάβει καλά - καλά να πατήσει το κατώφλι της Βουλής. Το δικτατορικό καθεστώς που εγκαθίδρυσε ο ντε Ολιβείρα Σαλαζάρ είχε κατά βάση μια αυταρχική διακυβέρνηση, διάλυση του Κοινοβουλίου και κατάργηση του Συντάγματος.

Ο καθηγητής Οικονομικών τέθηκε επικεφαλής του στρατιωτικού πραξικοπήματος και έφτιαξε ένα οικονομικό πολιτικό μοντέλο που θεωρήθηκε ιδανική ενσάρκωση της σύγχρονης απολυταρχίας, ονομάζοντας το «Νέο Κράτος» (Estado Novo). Ο άνθρωπος που έμεινε στο τιμόνι της Πορτογαλίας από το 1932 ως το 1968, επιβάλλοντας μια νέα μορφή φασισμού, αναδείχθηκε από τους κόλπους της χούντας και κατέλυσε το δημοκρατικό πολίτευμα στις 26 Μαΐου 1926 και εξαιτίας ενός σοβαρού εγκεφαλικού επεισοδίου εγκατέλειψε την ηγεξουσία.

Από το 198 και μετά, τον Σαλαζάρ διαδέχθε στο τιμόνι της χούντας, ο επίσης καθηγητής πανεπιστημίου Μαρσέλο Καετάνο, που παρέμεινε στην εξουσία μέχρι το 1974 και την λαϊκή αντίδραση εναντίον του πραξικοπήματος που έμεινε γνωστό ως

«Επανάσταση των Γαρυφάλλων» (Κίνημα των Ενόπλων Δυνάμεων). Το «Νέο Κράτος» του Σαλαζάρ ήταν άλλη μία εκδοχή του φασιστικού τύπου δικτατορίας.

4.2 Η διακυβέρνηση του Salazar

Οι μεταρρυθμίσεις του Σαλαζάρ έφεραν μια σχετική σταθερότητα στο εσωτερικό της Πορτογαλίας απαγορεύοντας την εισαγωγή αγαθών από το εξωτερικό, περιορίζοντας τον κρατικό προϋπολογισμό και αναπτύσσοντας ένα νέο φορολογικό σύστημα. Σύντομα ο Σαλαζάρ θα προχωρούσε στην αναθεώρηση του κυβερνητικού σχήματος αλλά και της δομής του.

Η νέα εθνική πολιτική του άντεξε στη δοκιμασία της κρίσης του 1929 και έτσι ο Σαλαζάρ έγινε και επισήμως ο ισχυρός άντρας του καθεστώτος. Απελευθερωμένος από τα χαλινάρια των φασιστών συνεργών του, ο νέος πρόεδρος άρχισε να συντάσσει νέο Σύνταγμα για την χώρα, το οποίο εγκρίθηκε με δημοψήφισμα στις 19 Μαρτίου 1933. Το σλόγκαν του «Νέου Κράτους» του Σαλαζάρ ήταν «έλεγχος μέσω σταθερότητας», με την μυστική αστυνομία να εγγυάται ότι τίποτα δεν θα υπονόμει την διακυβέρνηση της χούντας. Ο πολιτικό- οικονομικός σχεδιασμός του Σαλαζάρ δεν ήταν βέβαια καινούργιος, καθώς βασιζόταν πολύ στο φασιστικό μόρφωμα του Μουσολίνι της δεκαετίας του 1930.

4.3 Οι σχέσεις με την Ισπανία

Η χούντα του Σαλαζάρ δελέασε αρκετές φορές τις αντιδραστικές φωνές της ισπανικής δημοκρατίας και όταν ξέσπασε ο εμφύλιος στη χώρα, ο πορτογάλος ηγέτης έσπευσε να αναγνωρίσει το καθεστώς του Φράνκο τον Δεκέμβριο του 1937. Η Πορτογαλία υποστήριξε τους φασίστες του Φράνκο μέχρι το τέλος του εμφυλίου και τον Μάρτιο του 1939 οι δύο χουντικοί ηγέτες υπέγραψαν το σύμφωνο φιλίας και συμμαχίας, με το οποίο ορκίζονταν αιώνια πάλη κατά του κομμουνισμού, θέλοντας το «Ιβηρικό Μπλοκ» να σχηματίζει ένα ισχυρό ανάχωμα στην «κόκκινη» εξάπλωση. Η συμφωνία ήταν ιστορική για την Πορτογαλία, καθώς συνεργαζόταν για πρώτη φορά με την Ισπανία από το 1640, αν και οι μακροχρόνιες συμμαχίες με τη Βρετανία

περιόριζαν τον Σαλαζάρ να συμμαχήσει περαιτέρω με τον Μουσολίνι και τον Φράνκο. Γι αυτό και η Πορτογαλία παρέμεινε ουδέτερη κατά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, μέχρι το 1943 τουλάχιστον, όταν ο Σαλαζάρ άνοιξε τις βάσεις της αποικιοκρατικής χώρας του για τις δυνάμεις των Συμμάχων. Ο σφοδρός αντικομμουνισμός του έφερε τη χώρα του στο ΝΑΤΟ το 1949 και άνοιξε τον δρόμο για τα Ηνωμένα Έθνη.

4.4 Μεταπολεμική περίοδος

Τα μεταπολεμικά χρόνια ήταν για τον Σαλαζάρ προβληματικά, παρά τους διπλωματικούς θριάμβους του στην εξωτερική πολιτική. Η οικονομική πολιτική του φαινόταν να καταρρέει, όπως και η αποικιοκρατική διοίκηση, καθώς σε Αγκόλα και Μοζαμβίκη ξέσπασαν αυτονομιστικά κινήματα. Η ανεπαρκής κυβερνητική πολιτική και στα δύο ανοιχτά μέτωπα οδήγησε σε αυξημένη δυσαρέσκεια κατά του καθεστώτος του το 1956. Δυο χρόνια αργότερα εμφανίστηκε υποψήφιος πρόεδρος (Ουμπέρτο Ντελγκάδο) που συγκέντρωνε 250.000 ψήφους και η μυστική αστυνομία έπιασε για τα καλά δουλειά, η οποία δεν θα σταματούσε μέχρι τον φόνο του Ντελγκάδο στην Ισπανία. Η ίδια εποχή μαστίστηκε από βίαιες καταπνίξεις των εθνικοαπελευθερωτικών κινήματων στις αποικίες της Πορτογαλίας και τον εγκλεισμό των πολιτικών αντιπάλων σε στρατόπεδα συγκέντρωσης. Ο Σαλαζάρ υιοθέτησε δρακόντεια μέτρα ασφαλείας τόσο στις αποικίες όσο και την ενδοχώρα της Πορτογαλίας, παρά το γεγονός ότι οι δημοκρατικές φωνές διατράνωναν τη δύναμή τους. Τον Σεπτέμβριο του 1968 ο Σαλαζάρ υπέστη σοβαρό εγκεφαλικό επεισόδιο που τον άφησε ανάκατο για διακυβέρνηση. Ο 36χρόνος ζυγός του πήρε έτσι τέλος στις 27 του μήνα, όταν τον διαδέχτηκε ο καθηγητής Νομικών, Μαρσέλο Καετάνο. Ο Αντόνιο ντε Ολιβέρια Σαλαζάρ έφυγε από τον κόσμο στις 27 Ιουλίου 1970 στη Λισσαβόνα, όταν η χούντα του ήταν ακόμα κραταιή. Τέσσερα χρόνια αργότερα θα έφτανε επιτέλους στο τέλος της.

4.5 Οι συναντήσεις του Franco με τον Salazar

António de Oliveira Salazar & Francisco Franco (Πηγή :www.marfilmes.com)

Η υποστήριξη του Oliveria Salazar στον Fransisco Franco κατά τον Ισπανικό Εμφύλιο Πόλεμο αποτέλεσε αντικείμενο μερικών πολύ ενδιαφερόντων μελετών, όπως των Iva Delgado και του Cesar de Oliveira.

Οι συναντήσεις μεταξύ του Φράνκο και του Σαλαζάρ ξεκίνησαν το 1942 και συνεχίστηκαν για δύο ακόμα δεκαετίες (μέχρι τη συνάντηση στη Merida το 1963). Επτά συνέδρια μέσα σε είκοσι ένα χρόνια, που πραγματοποιήθηκαν για διαφορετικούς στόχους, αλλά παρόλα αυτά παρουσιάζουν ορισμένα κοινά χαρακτηριστικά, ο Franco και ο Salazar συμμετείχαν προσωπικά στην προετοιμασία αυτών των διασκέψεων, που οδήγησε άμεσα, σε μια ατμόσφαιρα φιλικού χαρακτήρα.

Οι περισσότερες συναντήσεις είχαν γίνει στα σύνορα Ισπανίας – Πορτογαλίας αλλά όχι σε Ισπανική επικράτεια. Μερικές από αυτές τις συναντήσεις έγιναν στην Σεβίλλη (1942), Plazo de Meiras (1950), Ciudad Rodrigo (1952 και 1957) και Merida (1960 και 1963). Σε κάθε συνάντηση η φιλικότητα και η συμπάθεια μεταξύ των δύο δικτατόρων επιβεβαιώνεται από φωτογραφίες και σχόλια του τύπου την περίοδο εκείνη.

Ο Franco εκείνη την περίοδο ταυτόχρονα πραγματοποιούσε συναντήσεις με τον Μουσολίνι αλλά και τον Χίτλερ οι οποίοι τον είχαν βοηθήσει αρκετά στον ισπανικό εμφύλιο (1936-1939). Στις 23 Δεκεμβρίου 1940, ο Χίτλερ και ο Φράνκο συναντήθηκαν στο Hendaye στη Γαλλία για να συζητήσουν τη δυνατότητα εισόδου της Ισπανίας στην πλευρά του Άξονα. Τα αιτήματα του Φράνκο, συμπεριλαμβανόμενου του εφοδιασμού με τρόφιμα και καύσιμα, καθώς και ο ισπανικός έλεγχος του Γιβραλτάρ και της Γαλλικής Βόρειας Αφρικής, αποδείχθηκαν πάρα πολλά για τον Χίτλερ καθώς είχε επέμβει η αγγλική διπλωματία και είχε πείσει τον Φράνκο να μην εισχωρήσει στον πόλεμο στο πλευρό του Χίτλερ και κατά συνέπεια και η Πορτογαλία. Δεν υπήρχαν άλλες εξελίξεις εκείνο τον χρόνο. Κύριο θέμα συζητήσεων Φράνκο και Σαλαζάρ ήταν η κοινή αμυντική στρατηγική που θα ακολουθούσαν οι δύο χώρες αλλά και το θέμα των προμηθειών. Τίποτα δεν ήταν ακόμα σαφές ως προς το ποιος θα μπορούσε να είναι ο τελικός νικητής έτσι ώστε οι χώρες να έχουν μεγαλύτερη ευεξία ως προς τις επιλογές της εξωτερικής τους πολιτικής.

Μετά από αρκετές συναντήσεις η Ισπανία φαινόταν να είχε απομακρυνθεί από την επιρροή του και εδραιώθηκε η ιβηρική συμμαχία, σε μια εποχή που ο πόλεμος έγερνε προς το μέρος των συμμάχων. Με την πάροδο του χρόνου ενισχύθηκαν οι δεσμοί μεταξύ των δυο κρατών.

Πέρασαν επτά (7) ολόκληρα χρόνια πριν ξανασυναντηθούν ο Franco με τον Salazar. Μόλις πέρασαν οι ταραχές της αμέσως μεταπολεμικής περιόδου, τα δύο κράτη έπρεπε να προσαρμοστούν στη νέα τάξη με αρκετά διαφορετικούς τρόπους: ενώ η Πορτογαλία ενσωματώθηκε γρήγορα στην τροχιά της δυτικής και βορειοαμερικανικής επιρροής, η Ισπανία παρέμεινε εξαφανισμένη από την διεθνή πολιτική σκηνή για μια ακόμη δεκαετία και με το τέλος του Β Παγκοσμίου Πολέμου, υπέφερε από τις οικονομικές συνέπειες της απομόνωσής της από τη διεθνή κοινότητα. Η Ισπανία αποκλείστηκε από το σχέδιο Μάρσαλ (με τον όρο «σχέδιο Μάρσαλ» εννοείται η οικονομική ενίσχυση κρατών της ευρωπαϊκής ηπείρου αποκύημα της εξωτερικής πολιτικής των ΗΠΑ μετά την λήξη του Β Παγκοσμίου Πολέμου και της αντίληψης ότι η επικράτηση του κομμουνισμού θα αποτελούσε κίνδυνο για τα συμφέροντα και των Ηνωμένων Πολιτειών), σε αντίθεση με άλλα ουδέτερα κράτη της Ευρώπης. Η κατάσταση αυτή τελείωσε εν μέρει, όταν, ενόψει των εντάσεων του Ψυχρού Πολέμου και της στρατηγικής θέσης της Ισπανίας, οι

Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής συνήψαν εμπορική και στρατιωτική συμμαχία με τον Φράνκο. Αυτή η ιστορική συμμαχία άρχισε με την επίσκεψη του προέδρου των ΗΠΑ, Αϊζενχάουερ στην Ισπανία το 1953, που οδήγησε στο σύμφωνο της Μαδρίτης. Η Ισπανία εισήχθη στην συνέχεια στα Ηνωμένα Έθνη το 1955. Οι αμερικανικές στρατιωτικές εγκαταστάσεις στην Ισπανία που χτίστηκαν έκτοτε περιλαμβάνουν το Ναυτικό Σταθμό Rota, την Αμερικανική Βάση Moron και την Αεροπορική Βάση Torrejon.

4.6 Επίλογος

Εν κατακλείδι, για τον Salazar, σημαντικό ήταν να διατηρήσει τις αποικίες της Πορτογαλίας. Η αλληλεγγύη μεταξύ των δύο χωρών ήταν η μόνη επιλογή. Ο Franco είχε ήδη άλλες ανησυχίες, προσπαθώντας να βελτιώσει την διεθνή εικόνα του ανεξαρτητοποίησε το Μαρόκο (αποικία της Ισπανίας). Μια στρατηγική η οποία του έδωσε πολλά οφέλη όπως : καλές σχέσεις με τα αραβικά κράτη, αναθερμάνθηκαν ξανά οι ιβηρο- αμερικανικές σχέσεις. Επίσης η Ισπανία δημιούργησε διπλωματικές σχέσεις και με την Ινδία.

Ο Φράνκο και ο Σαλαζάρ δεν συναντήθηκαν ποτέ ξανά μετά το 1963. Ίσως αυτό ήταν κάτι που ήθελαν, το Σεπτέμβριο του 1968, μετά από ένα εγκεφαλικό επεισόδιο, ο Oliveira Salazar αναγκάστηκε να αποσυρθεί από την ενεργό πολιτική δράση ((βλ. Salazar y el salazarismo vistos desde el exterior: sistema político, atraso económico y realidad social).

5. ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΑΡΓΕΝΤΙΝΗΣ

Jorge Rafael Videla (Πηγή :www.Softand.info)

5.1 Εισαγωγή

Μετά την ανατροπή της κυβέρνησης της Isabel Peron τον Μάρτιο του 1976, οι Ένοπλες Δυνάμεις ανέλαβαν την εξουσία στην Αργεντινή. Επικεφαλής της στρατιωτικής επιτροπής ήταν ο Στρατηγός Χόρχε Βιδέλα. Μαζί με τον αρχηγό του ναυτικού Εμίλιο Εδουάρδο Μασέρα και τον αρχηγό της πολεμικής αεροπορίας Ορλάντο Ραμόν Αγκοστί αποτελούσαν την κορυφή της εξουσίας του πολιτικοστρατιωτικού καθεστώτος της 24 Μαρτίου 1976. Σύμφωνα με την φιλοσοφία της νέας κυβέρνησης, στόχοι της ήταν η εγκαθίδρυση μιας δημοκρατίας η οποία θα έθετε το εθνικό συμφέρον υπεράνω όλων. Σε αυτές τις λυτρωτικές και πατριωτικές δηλώσεις ο στρατηγός Βιδέλα επέβαλε ένα οικονομικό – πολιτικό και κοινωνικό μοντέλο που επιδίωκε τη ριζική μεταμόρφωση της κοινωνίας, για να επωφεληθούν τμήματα της μεγάλης αστικής τάξης. Η επίτευξη αυτού του στόχου απαιτούσε τη δημιουργία μιας συμμαχίας μεταξύ αυτής της μεγάλης αστικής τάξης και των Ενόπλων Δυνάμεων.

Λαμβάνοντας υπόψη την ευθραυστότητα της παγκόσμιας οικονομίας, ο Βιδέλα θεωρούσε ότι η μείωση των διεθνών χρηματοοικονομικών κεφαλαίων ήταν ένα βιώσιμο οικονομικό μοντέλο. Ο Βιδέλα δημιούργησε κατασταλτικούς μηχανισμούς όπως δυνάμεις κρούσης οι οποίες έβλαπταν οργανώσεις και συνδικάτα

(εκείνη την εποχή είχαν αρκετή εξουσία πάνω στον λαό). Με αυτό τον τρόπο, ο πολιτικός αποκλεισμός των οργανωμένων λαϊκών συνδικάτων και η διαχείριση των οικονομικών αποτελούσαν αρχικές προϋποθέσεις για ένα επιτυχημένο μοντέλο που σχεδιάστηκε από την κυβέρνηση.

5.2 Εξωτερική πολιτική

Ο Βιδέλα έδωσε αρκετή έμφαση στην εξωτερική πολιτική που θα ακολουθούσε, κυρίως στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής αλλά και στις Χώρες της Νοτίου Αμερικής. Ύστερα από το πραξικόπημα η Αργεντινή προσπάθησε να προσκολληθεί στον δυτικό κόσμο και να κάνει συμφωνίες με τις δυτικές χώρες. Το καθεστώς του Βιδέλα αυτοπροσδιοριζόταν και δεν ήταν φιλικό προς τους κομμουνιστές. Στο εσωτερικό, αυτή η αντι-κομμουνιστική διακυβέρνηση ήταν εξαιρετικά λειτουργική προς τους πολιτικούς στόχους του καθεστώτος και έγινε μια συστηματική καταστολή της οποίας το μέγεθος και η σκληρότητα δεν είχε ξαναγίνει στο παρελθόν της χώρας. Στο εξωτερικό το πραξικόπημα του Βιδέλα προκάλεσε σοβαρές παρανοήσεις με τις Ηνωμένες Πολιτείες. Τελικά οικονομικά έλαβε άμεση υποστήριξη από τον αμερικανικό επιχειρηματικό κόσμο, ενώ η άνοδος των καρτέλ το 1977 οδήγησε σε μια περίοδο έντονης ψυχρότητας μεταξύ των 2 χωρών οι οποίες χειροτέρεψαν την ήδη επιβαρυσμένη κατάσταση.

5.3 Εξωτερική πολιτική με τις ΗΠΑ

Οι σχέσεις μεταξύ των δύο κρατών μπορούν να διαιρεθούν σε τρεις περιόδους. Η πρώτη περίοδος -από το 1977 μέχρι το τέλος του 1978- χαρακτηρίζεται από την ύπαρξη έντονων εντάσεων που κύριο μέρος των συζητήσεων ήταν η στρατιωτική ενδυνάμωση και η μεταφορά όπλων. Επίσης η συζήτηση στράφηκε γύρω από τα ανθρώπινα δικαιώματα. Είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι αυτή η πρώτη περίοδος συμπίπτει χρονικά με το απόγειο της βορειοαμερικανικής οικονομίας, μέσα στην οποία η Αργεντινή, σε αντίθεση με άλλες αναδυόμενες δυνάμεις της Λατινικής Αμερικής όπως η Βραζιλία, η Βενεζουέλα κατείχαν ήδη κάποια οικονομική σχέση. Προσπαθώντας να αντιμετωπίσουν την παγκόσμια οικονομική κρίση, η κυβέρνηση

πρότεινε την δημιουργία ενός διευρυμένου παγκόσμιου συστήματος. Για να εξασφαλιστεί η ομαλή και σταθερή λειτουργία θεωρήθηκε απαραίτητη η υιοθέτηση συμπληρωματικών πολιτικών αναδιαρθρώσεων με στόχο την βελτίωση των σχέσεων της Αργεντινής με τα μεγαλύτερα αναδυόμενα κράτη.

Έτσι δημιουργήθηκε ένα πλαίσιο διεθνούς συνεργασίας που περιλάμβανε τις Ηνωμένες Πολιτείες, την Δυτική Ευρώπη και την Ιαπωνία και πολλές από τις αναδυόμενες δυνάμεις όπως το Μέξικο, τη Βενεζουέλα, τη Βραζιλία, τη Νιγηρία, τη Σαουδική Αραβία, την Ινδία και την Ινδονησία. Σημαντικό επίσης ότι αποκαταστάθηκαν οι διπλωματικές σχέσεις με την Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας. Από την πλευρά της στρατιωτικής διπλωματίας η οποία επί το πλείστον είχε την προνομιούχο πολιτική εξουσία και δεν ήταν εύκολο να ενταχθεί στην στρατηγική των άλλων χωρών αν και πρέπει να αναγνωριστεί ότι στο τέλος ανταποκρίθηκε με πολύ ιδιαίτερο τρόπο στους δικούς της εθνικούς στόχους παρόλο που διαφωνούσε έναντι των Ηνωμένων Πολιτειών, οδηγώντας σε μόνιμες τριβές στις διμερείς σχέσεις.

Η δεύτερη περίοδος είναι από τα τέλη του 1978 μέχρι τον Ιανουάριο του 1981. Σε αυτό υπήρχε μία σταδιακή ομαλοποίηση των διμερών σχέσεων, αν και η συμμετοχή της Αργεντινής στις πολιτικές αναταράξεις το 1980 στην Βολιβία οδήγησε σε μια νέα ψύξη των διπλωματικών σχέσεων. Παρά την μεγαλύτερη χαλάρωση των σχέσεων, κατά την διάρκεια αυτής της περιόδου υπήρχαν δύο (2) νέες τριβές για δύο (2) κυρίους λόγους:

- Άρνηση της Αργεντινής να συμμορφωθεί στο εμπάργκο των σιτηρών στην Σοβιετική Ένωση (Δεκέμβριος 1979)
- Η υποστήριξη της Αργεντινής στο πραξικόπημα στη Βολιβία το 1980

Η απόρριψη του εμπάργκο των δημητριακών που προτάθηκε από τις Ηνωμένες Πολιτείες, μετά την σοβιετική εισβολή στο Αφγανιστάν, είχε ως αιτιολογία ότι δεν συμφωνεί με οικονομικές κυρώσεις για επίλυση πολιτικών προβλημάτων. Φυσικά ο Βιδέλα εξήγησε ότι δεν μπορεί να εγγυηθεί την απαγόρευση εισαγωγής σιτηρών από μία χώρα χωρίς να υπάρχει αυτός ο περιορισμός στις άλλες χώρες (τριγωνικό εμπόριο) και δεν είναι ένα αποτελεσματικό μέτρο.

Εκείνη την εποχή η Αργεντινή είχε συνάψει συμφωνίες για την προμήθεια σιτηρών, κρέατος και αλιείας, οι οποίες ανταποκρίνονταν στις εμπορικές ανάγκες της χώρας. Βέβαια ο Βιδέλα ενδιαφερόταν περισσότερο να συνάψει συμφωνίες στον

τομέα της πυρηνικής ενέργειας και τις πηγές εφοδιασμού και λόγω της απροθυμίας των δυτικών δυνάμεων να χορηγήσουν στην Αργεντινή υλικά και εξοπλισμό απέτυχε. Επίσης στις αρχές του 1978 η χρηματοδότηση της Exim Bank αναστάλη στην Αργεντινή. Αντίθετα, όσο αφορά την διακίνηση ιδιωτικών κεφαλαίων, οι ροές αυξήθηκαν σημαντικά, σύμφωνα με την αναδιάρθρωση της διεθνούς χρηματοπιστωτικής αγοράς που ξεκίνησε την δεκαετία του 70 και χαρακτηρίζεται από την έντονη αύξηση της παρουσίας της ιδιωτικής τραπεζικής ως κύρια πηγή πιστώσεων. Συνεισφορά είχε και η μεταρρύθμιση του οικονομικού σχεδίου του 1977, το οποίο είχε ως στόχο την απελευθέρωση της κεφαλαιαγοράς.

Τέλος, η Τρίτη περίοδος των σχέσεων Αργεντινής και Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής καλύπτει το χρονικό διάστημα από τις αρχές του 1981. Κατά την διάρκεια αυτής της περιόδου, έγιναν στενότερες οι επαφές μεταξύ των δύο χωρών (π.χ. οι επισκέψεις του Ρομπέρτο Εντουάρντο Βίολα (https://en.wikipedia.org/wiki/Roberto_Eduardo_Viola) και του Leopoldo Galtieri (https://en.wikipedia.org/wiki/Leopoldo_Galtieri) στις ΗΠΑ και έγιναν σημαντικές πρόοδοι σε ζητήματα διμερών σχέσεων.

Το 1982 παρά τις προαναφερθείσες αντιπαραθέσεις, οι οικονομικές συμφωνίες μεταξύ των δύο χωρών (Αργεντινή – Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής) δεν επηρεάστηκαν. Ωστόσο λόγω της κατάστασης διακυβέρνησης της χώρας και καταπάτησης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων οι Ηνωμένες Πολιτείες αρνήθηκαν να της χορηγήσουν δάνεια.

Τελικά, παρά τις συγκρούσεις στις διμερείς σχέσεις, οι οικονομικές συναλλαγές αναπτύχθηκαν ομαλά και στο διάστημα τριών χρόνων, η κυβέρνηση ακολούθησε μια φιλελεύθερη οικονομική πολιτική και προσπάθησε να βελτιώσει το κλίμα για ξένες επενδύσεις.

5.4 Η εξωτερική πολιτική με τις υπόλοιπες χώρες

Ένας από τους βασικούς στόχους της οικονομικής διπλωματίας ήταν η επέκταση των οικονομικών και εμπορικών σχέσεων της Αργεντινής, χωρίς ιδεολογικούς περιορισμούς. Ωστόσο, η παγκόσμια οικονομική κρίση και οι συνέπειες της εσωτερικής πολιτικής που εφάρμοζε η κυβέρνηση για την εκπλήρωση αυτού του στόχου. Η παγκόσμια κρίση και τα επακόλουθα της (ανεργία, ύφεση, πληθωρισμός)

ενίσχυσε την ανεργία. (κυρίως στην βιομηχανία). Αναμφισβήτητα, αυτές οι οικονομικές διαταράξεις προέκυψαν από την κρίση και είχε αρνητικό αντίκτυπο στην εξωτερική πολιτική της Αργεντινής. Παρόλο που η Αργεντινή κατάφερε να αυξήσει τις οικονομικές της συμφωνίες κατά την διάρκεια της δεκαετίας του 70, οι αποτυχίες της στην συνολική οικονομική πολιτική αποδυνάμωσε σημαντικά την θέση της. Μεταξύ του 1975 και 1978, το ΑΕΠ μειώθηκε.

Το 1983 ήταν αρνητικό κατά 0,25%. Αυτοί οι δείκτες έρχονται σε αντίθεση με τους αντίστοιχους δείκτες της Βραζιλίας και του Μεξικού οι οποίες εκείνη την εποχή ήταν σε περιόδους κρίσεων. Παρά το γεγονός αυτό, η Βραζιλία πέτυχε ένα ρυθμό ανάπτυξης του ΑΕΠ κατά 6,3% μεταξύ της περιόδου 1975-1978 και περίπου 2% μεταξύ του 1979-1983. Στην περίπτωση του Μεξικού, οι ετήσιες τιμές αύξησης του ΑΕΠ ήταν 5,3% και 6,2% αντίστοιχα. Κατά την διάρκεια της κρίσης, οι παγκόσμιες εξαγωγές από την Νότια Αφρική, τη Νότια Κορέα και τη Βραζιλία, αυξήθηκαν σχεδόν κατά 150% περίπου, κατά μέσο όρο, ενώ οι εξαγωγές από την Αργεντινή αυξήθηκαν μόνο κατά 67%. Κατά την περίοδο 1976-1980, οι εισαγωγές από την Αργεντινή αυξήθηκαν σε ετήσιο μέσο όρο 40,3%, ενώ οι εξαγωγές κατά 20,5% η γενική χρηματοπιστωτική κρίση προκάλεσε αξιοσημείωτη επιδείνωση του εξαγωγίμου προϊόντος της χώρας, ιδιαίτερα στις κατασκευαστικές. Είχε ως αποτέλεσμα την απώλεια ανταγωνιστικής ικανότητας. Κατά την περίοδο 1981-1982, οι εισαγωγές μειώθηκαν σημαντικά. Η μείωση αυτή εξηγείται από την καταγραμμένη εσωτερική ύφεση κατά τα έτη αυτά, μία κατάσταση που επιδεινώθηκε από την ύφεση στην διεθνή αγορά. Εν ολίγοις, η οικονομική διπλωματία δεν πέτυχε (βλ. <https://www.lagaceta.com.ar/nota/545062/politica/videla-impuso-modelo-favorecia-especulacion-financiera.html>)

5.5 Συμπεράσματα

Μπορούμε να εξάγουμε μερικά ενδιαφέροντα συμπερασματικά στοιχεία. Μερικά από αυτά είναι ότι, το αυταρχικό καθεστώς του Βιδέλα χαρακτηρίστηκε από δυο βασικές συμπεριφορές:

- Απέφευγε τις αντιπαραθέσεις με αναπτυγμένες χώρες
- Να ενεργεί ως καταλυτικό στοιχείο σε άλλες αναπτυσσόμενες χώρες (παράδειγμα Βολιβία)

Βέβαια για να αλλάξει το σκηνικό στην Αργεντινή θα απαιτούσε μια μεγάλη κινητοποίηση του πληθυσμού, αύξηση της πολιτικής συνείδησης και κάποιες σημαντικές τροποποιήσεις στην ταξική δομή αλλά και κατανομή του εισοδήματος .

6. ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΧΙΛΗΣ

Augusto José Ramón Pinochet Ugarte (πηγή : http://www.memoriaviva.com/criminales/criminales_p/pinochet.htm)

6.1 Εισαγωγή

Η διεθνής κατάσταση στη Χιλή έχει αλλάξει ριζικά τα τελευταία τριάντα χρόνια. Μεταξύ των κυβερνήσεων των Προέδρων Salvador Allende και Ricardo Lagos, η χώρα αντιμετώπισε σοβαρές προκλήσεις όσον αφορά τα βασικά της οικονομικά αλλά και πολιτικά συμφέροντα αλλά κυρίως αντιμετώπισε προκλήσεις στην εξωτερική της πολιτική. Επίσης η χώρα μπαίνει σε ένα πλαίσιο μεγάλων αλλαγών στην παγκόσμια διεθνή σκηνή, η οποία με τον ένα ή τον άλλο τρόπο αντανακλάται και η Λατινική Αμερική .

6.2 Η αρχική κατάσταση.

Στο εσωτερικό της Χιλής, η επικείμενη κατάρρευση των δημοκρατικών θεσμών, η σοβαρή οικονομική κρίση και η αυξανόμενη απειλή στρατιωτικού πραξικοπήματος

επιδεινώνουν την ανάπτυξη εξωτερικής διπλωματίας αλλά και την διατήρηση της άμυνας και προώθηση των πολιτικών συμφερόντων ακόμα και την ασφάλεια στις οικονομικο-κοινωνικές και πολιτιστικές πτυχές της κυβέρνησης

Ο **Αουγκούστο Πινοσέτ** κατέλαβε την εξουσία στις 11 Σεπτεμβρίου 1973 με στρατιωτικό πραξικόπημα ανατρέποντας την εκλεγμένη σοσιαλιστική κυβέρνηση του Σαλβαδόρ Αλιέντε. Στις 27 Ιουνίου 1974 αυτοανακηρύχθηκε πρόεδρος και κατάργησε το σύνταγμα της χώρας.

Το 1973, το χιλιανό πολιτικό σύστημα αντιμετώπισε ακραίες εντάσεις, στο βαθμό που υπονόμειε τη δομή του, καθιστώντας αδύνατο για τα θεσμικά του όργανα να το διαχειριστούν. Οι εξωτερικές σχέσεις της χώρας δεν ήταν εξαίρεση. Προφανώς, η κυβέρνηση ήταν πρόθυμη να αναλάβει την επιλογή μιας διεθνούς εξωτερικής ευθυγράμμισης, αλλά η βιωσιμότητα αυτού του μονοπατιού ήταν απίθανη, δεδομένου ότι δεν συμβάδισε με την παγκόσμια τάση. Στη συνέχεια η κυβέρνηση μείωσε φαινομενικά τις εντάσεις της με τις μεγάλες δυνάμεις. Βέβαια αυτού του είδους η συμφιλίωση είχε ενοχλήσει την Σοβιετική Ένωση. Από την άλλη πλευρά, μια στροφή της Χιλής προς τη Σοβιετική Ένωση θα είχε προκαλέσει ένα σοβαρό πρόβλημα με τις Ηνωμένες Πολιτείες, το οποίο θα μπορούσε να βλάψει και τις προσπάθειες υπέρ της συμφιλίωσης της χώρας με τις υπερδυνάμεις.

Η εξωτερική πολιτική του στρατιωτικού καθεστώτος ξεκίνησε με ένα ιδιαίτερο στυλ ιδεολογικής αντιπαράθεσης με το σοβιετικό μπλοκ και τους συμμάχους του, καθιστώντας τον αντικομμουνισμό κεντρικό άξονα της διεθνούς πολιτικής της. Η διατήρηση των διπλωματικών σχέσεων με τη Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας ήταν μια εξαίρεση. Η μαχητικότητα της κυβέρνησης, οι κατασταλτικές πρακτικές της και η ταχεία απομάκρυνσή από τα δημοκρατικά ιδεώδη αλλά και η απολυταρχική θεσμική οργάνωση δημιούργησε σημαντικές εντάσεις με τις κύριες δυτικές δημοκρατίες, βυθίζοντας το καθεστώς σε κρίση έλλειψης εξωτερικής νομιμότητας, χαρακτηριστικό που θα ήταν μεγάλου καταλυτικού ρόλου στην εξωτερική πολιτική αυτής της περιόδου.

Από το 1974, η εξέλιξη της στρατιωτικής χούντας προς ένα σύστημα μακροχρόνιας στρατιωτικής δικτατορίας υπό την ηγεσία του στρατηγού Αουγκούστο Πινοσέτ, ο οποίος συστηματικά επέκτεινε την προσωπική του δύναμη, και συνέβαλε να περιπλέξει την εξωτερική κατάσταση.

6.3 Περίοδος 1973-1979

Στην εξωτερική πολιτική σκηνή , οι Ρεπουμπλικανικές διοικήσεις των προέδρων Ρίτσαρντ Νίξον και Τζέραλντ Φορντ (Η.Π.Α) έδωσαν αρχικά πολύτιμη υποστήριξη στην στρατιωτική κυβέρνηση του Πινοσέτ. Το στρατιωτικό καθεστώς εκείνη την περίοδο προσέγγισε πολλές κυβερνήσεις της Λατινικής Αμερικής (Βραζιλία ,Αργεντινή). Ωστόσο όχι με τα ίδια αποτελέσματα (Περού).

Η κυβέρνηση υπό τον πρόεδρο Velasco Alvarado απέρριψε τις διπλωματικές σχέσεις με την κυβέρνηση Πινοσέτ γιατί πίστευε ότι προσπαθούσε να αποσταθεροποιήσει τις σχέσεις μεταξύ των δυο κρατών προκαλώντας κάποιες εσωτερικές διαμάχες.

Στην οικονομική πολιτική που ακολούθησε ο Πινοσέτ με στόχο την ανάκαμψη της μακροοικονομικής ισορροπίας, προσπάθησε να κάνει ένα άνοιγμα των εισαγωγών αλλά και την ισχυρή προώθηση των εξαγωγών. Η άμεση εφαρμογή του νομοθετικού διατάγματος 600 το 1974 ελευθέρωσε το ξένο επενδυτικό καθεστώς, το οποίο ήταν ενάντια στην φιλοσοφία του Συμφώνου των Άνδεων(*europa.eu/rapid/press-release_PRE97-98_el.pdf*), ένα θεσμικό πλαίσιο στο οποίο η Χιλή έπαιξε σημαντικό ρόλο στα χρόνια του προέδρου Frei Montalva. Αυτές οι διαφορές ανάγκασαν την απόσυρση της Χιλής από το σύμφωνο το 1976. Από την άλλη πλευρά ξεκίνησε μια οικονομική πολιτική απελευθέρωσης και ιδιωτικοποίησης σε διάφορους τομείς και δημοσίων υπηρεσιών της χώρας . Βέβαια όλες αυτές οι αλλαγές δεν πέρασαν απαρατήρητες από άλλες χώρες. Ενώ μερικές από αυτές παρατηρούσαν με ενθουσιασμό αυτές τις δραστικές αλλαγές, άλλοι κατήγγειλαν το αυταρχικό καθεστώς του Πινοσέτ.

Στο εσωτερικό της χώρας, ένα σημαντικό μέρος των πολιτικών κομμάτων έδειχναν την απροθυμία τους προς την στρατιωτική κυβέρνηση και πρότειναν ένα πρόωρο τέλος του καθεστώτος και την αντικατάστασή του από ένα δημοκρατικό μοντέλο. Το σχέδιο τους απέτυχε με την δολοφονία του Orlando Letelier (<https://www.fff.org/2017/09/27/cia-assassination-orlando-letelier>).

Αυτό είχε μεγάλο αντίκτυπο στις σχέσεις Χιλής-ΗΠΑ (εκείνη την εποχή πρόεδρος ήταν ο Jimmy Carter) .

Η εξωτερική πολιτική του στρατιωτικού καθεστώτος Χιλής είχε συνέπειες σε πολλά μέτωπα των εξωτερικών υποθέσεων της αντανάκλωντας μια θέση που

προσπάθησε να ενισχύσει στις διμερείς της σχέσεις. Οι Αμερικανικές επιρροές δεν ήταν και οι καλύτερες με το καθεστώς του Πινοσέτ και δεν του προκαλούσαν καμία συμπόνια στη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών κατά το τέλος του 1973 της οποίας η διάγνωση και συστάσεις συντριπτικά υποστηρίζονται από τις περισσότερες από τις χώρες που εκπροσωπούνται εκείνη τη στιγμή. Κατά τη διάρκεια των επόμενων 15 Γενικών Συνελεύσεων της Οργάνωσης των Ηνωμένων Εθνών συντάθηκαν αρκετές εκθέσεις (μεταξύ 1975-1978) που αφορούν την Χιλή αλλά και άλλες περιπτώσεις και έγινε αντιληπτό ότι καταπατήθηκαν τα ανθρώπινα δικαιώματα. Επιβλήθηκαν ποινές στο καθεστώς της Χιλής από τα Ηνωμένα Έθνη και εκείνη αντέδρασε με ένα είδος δημοψηφίσματος : η χώρα έπρεπε να αποφασίσει μεταξύ του σεβασμού της εθνικής κυριαρχίας της και των απόψεων των παγκόσμιων οργανώσεων όπως του Ο.Η.Ε.

Μεταξύ του 1977 και του 1978 άρχισε μια οξεία διπλωματική κρίση με την Αργεντινή. Αιτία της κρίσης ήταν η εκμετάλλευση του Beagle channel στην οποία τελικά η Χιλή κέρδισε με διπλωματικές μεθόδους την εκμετάλλευση του. Φυσικά η Αργεντινή δεν αποδεχόταν το αποτέλεσμα και οι δυο χώρες ήταν έτοιμες για γενική πολεμική σύρραξη (Δεκέμβριος 1978). Τελευταία στιγμή το Βατικανό επενέβηκε με έναν ειδικό απεσταλμένο (Καρδινάλιος Antonio Samoré) ο οποίος επιτυχημένα απέτρεψε τον πόλεμο.

Εκείνη την εποχή ο Πινοσέτ ακύρωσε ξαφνικά την πρόσκληση από τις Φιλιππίνες και ξέσπασε μια μικρή κρίση στις δυο χώρες. Αυτό επιβεβαίωσε την αδυναμία της διεθνής πολιτικής θέσης της στρατιωτικής κυβέρνησης του Πινοσέτ, καθιστώντας σαφές ότι μια προσέγγιση με τις χώρες της Νοτιοανατολικής Ασίας δεν θα είναι τόσο εύκολη στο μέλλον.

6.4 Περίοδος 1980-1990

Το νόμισμα και η οικονομική κρίση μετά την υποτίμηση του πέσο κατά τις αρχές του 1982 οδήγησαν σε κρίση την χώρα. Η Χιλή ακλούθησε την τακτική του Μεξικού και άλλων χωρών της νότιας Αμερικής εκείνη την περίοδο και εστί αναγκάστηκε να επαναδιαπραγματευθεί αρκετές φορές τις οικονομικές υποχρεώσεις της με συμβάσεις οι οποίες θα επέτρεπαν την ικανότητα της χώρας να εισάγει προϊόντα. Για να διατηρηθεί το καθεστώς Πινοσέτ στην εξουσία έπρεπε να ξεπεραστεί η οικονομική

κρίση (το οποίο είχε πρόσφατα κερδίσει το δημοψήφισμα του 1980) . Η κρίση ήταν η αφορμή για την αντιπολίτευση η οποία οδήγησε σε μαζικές διαδηλώσεις κατά της κυβέρνησης από το 1983. Το 1984 η κυβέρνηση έπνιξε τις διαδηλώσεις με βίαιη καταστολή και αυτό χάλασε και άλλο την διεθνή εικόνα της.

Με την νέα κυβέρνηση των Η.Π.Α (πρόεδρος Ronald Reagan) υπήρχαν θεμελιώδεις αλλαγές στις σχέσεις Χιλής-Η.Π.Α. Φυσικά η μεγάλης έκτασης διαδηλώσεις στην Χιλή δεν πέρασαν απαρατήρητες από το σύνολο των Αμερικανών διπλωματών αλλά και του Κογκρέσου και με αρκετούς διπλωματικούς εκπροσώπους την Η.Π.Α αλλά και άλλων χωρών που αντέδρασαν προσπάθησαν να πιέσουν την Χιλιανή κυβέρνηση του Πινοσετ για αποκατάσταση των πολιτικών δικαιωμάτων στην χώρα , την ελεύθερη βούληση και την δημοκρατία.

Ένα άλλο αρνητικό για την Χιλιανή κυβέρνηση είναι η αλλαγή σε δημοκρατικό πολίτευμα πολλών χωρών της Λατινικής Αμερικής (Αργεντινή, Βραζιλία, Περού). Το 1988, ύστερα από διεθνείς πιέσεις, διοργάνωσε δημοψήφισμα στο οποίο οι Χιλιανοί είπαν ΟΧΙ στην παραμονή του στην εξουσία, ωστόσο εκείνος ξεκαθάρισε ότι επρόκειτο να παραμείνει στην προεδρία της Χιλής μέχρι το 1990, ενώ παρέμεινε επικεφαλής του στρατού μέχρι και τις αρχές του 1998 (βλ <https://scielo.conicyt.cl/scielo>)

6.5 Εσωτερική οικονομική και κοινωνική κατάσταση

Η Αργεντινή υπό το ασφυκτικό στρατιωτικό καθεστώς του Βιντέλα ήταν ακραιφνώς φιλελεύθερο, τετραπλασιάζοντας το εξωτερικό χρέος της χώρας και δημιουργώντας πραγματικό χάσμα μεταξύ της ανώτερης τάξης και των μεσαίων και χαμηλότερων κοινωνικών στρωμάτων, είχε δε απομονωθεί διπλωματικά. Το εντυπωσιακό με τη χούντα του Βιντέλα ήταν ότι κατάφερε, μέσω της αχαλίνωτης βίας και της βαρβαρότητάς του, να ενοχλήσει ακόμα και τις ΗΠΑ, τον σιωπηλό συμπαραστάτη του, κάνοντας τον Τζίμι Κάρτερ να τον καλέσει σε εκδημοκρατισμό της χώρας! Αν δεν ήταν οι θάνατοι και η φρίκη, θα μιλούσαμε για άλλο ένα σουρεαλιστικό περιστατικό της διπλωματικής σκακιέρας, κανείς όμως δεν μπορεί να γελάσει με τα μαύρα χρονικά του Βιντέλα, που βύθισε επιπροσθέτως την Αργεντινή στην οικονομική ανέχεια, γνωρίζοντας μια από τις χειρότερες κρίσεις της.

Με τη διακυβέρνηση του Βιντέλα, άλλο ένα πλασματικό οικονομικό θαύμα της χούντας δηλαδή, το εξωτερικό χρέος της Αργεντινής τετραπλασιάστηκε και το νόμισμά της υποτιμήθηκε κατά 90%(!), φέρνοντας τον λαό του στο επέκεινα της εξαθλίωσης. Κι όλα αυτά από το 1976 έως το 1981.

Η νομοθετική εξουσία είχε ήδη περάσει στους εκλεκτούς εννιά του, την 9μελη στρατιωτική επιτροπή δηλαδή που το μόνο που έκανε είναι να ξεριζώνει ανώτατους δημόσιους υπαλλήλους και να εγκαθιστά σε θέσεις εξουσίας συνωμότες φιλοκαθεστωτικούς. Οι αγνοούμενοι προκάτοχοί τους έφτασαν τις μερικές χιλιάδες, κάτι που παρέλυσε ουσιαστικά τον δημόσιο τομέα, καθώς οι στρατιωτικοί και οι αστυνομικοί δεν είχαν ιδέα από δημόσια διοίκηση. Μόνο την τελευταία βδομάδα του Μαρτίου του 1976, όταν υφάρπαξε την εξουσία ο Βιντέλα δηλαδή, εκατοντάδες κρατικοί λειτουργοί εξαφανίστηκαν από προσώπου γης.

Ο Βιντέλα πήρε εσπευσμένα μέτρα για την επιστροφή των οικονομικών δεικτών σε αναπτυξιακή πορεία, καταποντίζοντας στην ουσία τον περονισμό προς όφελος ενός μοντέλου ελεύθερης αγοράς. Τα μέτρα του αποδείχτηκαν σχετικά επιτυχημένα στην αρχή, αν και με τη διαφθορά που κυριαρχούσε στους ελεγκτικούς του μηχανισμούς και τις άλλες κοινωνικές περιπέτειες σύντομα το μοντέλο του διολίσθησε στη φάρσα.

7. ΑΠΟΤΙΜΗΣΗ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Εξετάσαμε 6 στρατιωτικά καθεστώτα με έμφαση στην εξωτερική πολιτική στα οποία μπορούμε να εξάγουμε αρκετά χρήσιμα συμπεράσματα. Ένα βασικό είναι η οικονομική πολιτική που ακλούθησαν. Παρατηρήσαμε ιδιαίτερη εξωτερική πολιτική με τις ανεπτυγμένες χώρες καθώς και πιο συνετή προσέγγιση (ειδικά λατινικών χωρών με τις Η.Π.Α). Σε αντίθετες περιπτώσεις παρατηρήσαμε ότι τα αυταρχικά καθεστώτα προσπάθησαν να επιβληθούν σε αδύναμα οικονομικά αλλά και στρατιωτικά χώρες. Στη διεθνή βιβλιογραφία αποτελεί συχνό φαινόμενο το καθεστώς της 21^{ης} Απριλίου 1967 να εξετάζεται από κοινού με την ισπανική και πορτογαλική δικτατορία. Δικτατορία, ως ειδική μορφή «Κράτους Έκτακτης Ανάγκης», δηλ μορφή στρατιωτικής δικτατορίας. Στην περίπτωση της Ελλάδας, όπως και στην Ισπανία και στην Πορτογαλία οι στρατιωτικοί ανέλαβαν μέσω των «εθνικών επαναστάσεων» να αντιμετωπίσουν αυτό που εκλάμβαναν ως κομμουνιστικό κίνδυνο με περιορισμό των πολιτικών ελευθεριών και εγκαθίδρυση δικτατοριών. Σε αυτήν την δράση τους είχαν συχνά την σιωπηρή ανοχή έως και σε μερικές περιπτώσεις, την ανοιχτή συμπαράσταση της Δύσης, και κυρίως των ΗΠΑ, μέχρι ακόμα και την ωμή παρέμβαση της CIA και των παραγόντων της. Δύο είναι οι σημαντικές διαφορές της ελληνικής χούντας από τα δικτατορικά καθεστώτα Ισπανίας και Πορτογαλίας.

Το πρώτο είναι ότι στην Πορτογαλία και Ισπανία, οι δικτατορίες εγκαθιδρύθηκαν στον Μεσοπόλεμο, που χαρακτηριζόταν από την γενική άνοδο του φασισμού στην Ευρώπη, ενώ στην Ελλάδα εγκαθιδρύθηκε στην δεκαετία του 60, όταν στην Ευρώπη κυριαρχεί η φιλελεύθερη και σοσιαλδημοκρατική ιδεολογία. Στα μέσα της δεκαετίας του 70 οι δρόμοι των τριών δικτατοριών συναντήθηκαν καθώς κατέρρευσε ο αυταρχισμός στην Ν Ευρώπη και εγκαινιάστηκε επίσημα το «τρίτο κύμα εκδημοκρατισμού» .

Σε σχέση με την Αργεντινή και Χιλή η Ελλάδα πριν την 21 Απριλίου, δεν αντιμετώπιζε συμπτώματα οικονομικής κρίσης και παρουσίαζε σε σύγκριση με την κατάσταση σε Αργεντινή, Χιλή, Βραζιλία και Ουρουγουάη, σχετικά χαμηλό πληθωρισμό και εντυπωσιακή αύξηση του εθνικού εισοδήματος, ενώ τα αποθέματα χρυσού και εξωτερικού συναλλάγματος ήταν τόσο μεγάλα, ώστε να θεωρείται σχεδόν βέβαιη η «περαιτέρω πρόοδος της οικονομίας»(40) Σημαντικό ήταν επίσης το

στοιχείο των γοργών ρυθμών αύξησης των επενδύσεων (1964-1967 οι νέες παραγωγικές μονάδες αυξήθηκαν κατά 72%) και η προθυμία του ξένου κεφαλαίου να επενδύσει στην Ελλάδα. Η Χιλή όπως και η Αργεντινή αντιμετωπίζουν μεγάλο εξωτερικό χρέος

Οι μισθοί όχι μόνο δεν μειώθηκαν, όπως στην Λατινική Αμερική- ενώ στη Χιλή στα τέλη της δεκαετίας του 60 οι αγρότες που αντιπροσωπεύουν το 30% του πληθυσμού κατέχουν μόνο το 4% του εθνικού εισοδήματος-αλλά αυξήθηκαν και σε κάθε περίπτωση οι δαπάνες κοινωνικής προστασίας ήταν ψηλότερες από ότι στην Βραζιλία ή την Αργεντινή. Οι συνταγματάρχες στην Ελλάδα δεν απολάμβαναν την στήριξη της κυρίαρχης τάξης, όπως συνέβαινε στην Λατινική Αμερική.

Συμπερασματικά, το εθνικό συμφέρον, ο όρος που αντικατέστησε το παλαιότερο *raison d' etat*, είναι άρρηκτα συνδεδεμένο με τους κύριους στόχους, τις επιδιώξεις και τις προτεραιότητες της εξωτερικής πολιτικής ενός κράτους.

Βιβλιογραφία

- 1) Εμμ. Γκράτσι, Η αρχή του τέλους (η επιχείρηση κατά της Ελλάδας), εκδ. Εστία, Αθήνα 1980.
- 2) Ιστορία του ελληνικού έθνους, τ. ΙΕ', Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1978.
- 3) Δ. Κιτσίκης, Η Ελλάς της 4^{ης} Αυγούστου και οι μεγάλες δυνάμεις, εκδ. Ίκαρος, Αθήνα 1974.
- 4) Γ. Κολιόπουλος, Παλινόρθωση, Δικτατορία, Πόλεμος, 1935-1941, εκδ. Εστία, Αθήνα 1984.
- 5) Α. Κύρου, Ελληνική εξωτερική πολιτική, Αθήναι 1955.
- 6) Σ.Θ. Λάσκαρις, Διπλωματική ιστορία της συγχρόνου Ευρώπης (1914-1939), Θεσσαλονίκη 1954.
- 7) Σ. Λιναρδάτος, Ο Ιωάννης Μεταξάς και οι Μεγάλες Δυνάμεις (1936-1941), εκδ. Προσκήνιο, Αθήνα 1993.
- 8) Β.Π. Παπαδάκης, Διπλωματική ιστορία του ελληνικού πολέμου (1940-1941), Αθήναι 1956.
- 9) Π.Πιπινέλης, Εξωτερική πολιτική της Ελλάδας (1923-1941), Αθήναι 1948.
- 10) Κ. Σβολόπουλος, Η ελληνική εξωτερική πολιτική από τις αρχές του 20ου αιώνα ως το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, εκδ. Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη 1983.

Πηγές στο Ιντερνέτ

<https://tvxs.gr/news/taksidia-sto-xrono/pos-ftasame-sti-diktatoria-toy-metaksa-toy-mixali-tremoroyloy>

https://scielo.conicyt.cl/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S0718-090X2003000200014&fbclid=IwAR2DtGGmxJKXsJVlQqolSDwef3Viq6lR4GTHOiumQJM2FxYe-HlwX3dPm9o

<https://www.biography.com/people/francisco-franco-9300766>

<https://www.politicaexterior.com/articulos/politica-exterior/un-franco-poco-europeo-1960-75/>

https://previa.uclm.es/ab/humanidades/profesores/descarga/manuel_ortiz/politicaext_franquis.pdf

<http://revistas.uned.es/index.php/ETFV/article/viewFile/12194/11456>

<https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/hpsa/article/viewFile/15141/13617>

<http://www.fatsimare.gr/kserete-oti/2012/10/27/i-elliniki-eksoteriki-politiki-kai-diplomatia-toy-ioanni-metaksa-enanti-tis-i>

<https://hephaestus.nup.ac.cy/bitstream/handle/11728/7395/Greek-Diplomacy.pdf?sequence=2>

<http://revistas.uned.es/index.php/ETFV/article/viewFile/12194/11456>